

מְעַבֵּר לְזֵהוּת פּוֹרִייה: נְרִיבִים שֶׁל זֵהוּת מִתּוֹךְ מִשְׁבֵּר וּשְׁיֹנִי

נחמה הכהן, דנה אמיר והדס ויסמן

המאמר מציג דרך התבוננות בתהליך ההבניה וההכלה של משבר ושינוי בתוך סיפור החיים, כפי שהוא בא לידי ביטוי אצל נשים שסבלו מקשיי פוריות והרו. ההתחקות אחר תהליך המעבר מקוטב העקרונות לקוטב הפוריות בסיפורי החיים נעשתה באמצעות שימוש בפריזמה הנרטיבית. נערכו ראיונות פתוחים עם שמונה נשים נשואות בנות 25-40, שזה הריון הראשון לאחר תקופה של שנתיים עד שש שנים שבה ניסו להרות ללא הצלחה. סיפוריהן של הנשים נותחו ניתוח עומק באמצעות המודל של ליבליך ועמיתותיה (Lieblich, Tuval, Mashiach, & Zilber, 1998), ולאחר מכן סווגו הסיפורים לפי שלושה סוגי נרטיבים הנבדלים זה מזה באופי ההבניה ובמידת השילוב (אינטגרציה) שהם מבטאים בין שתי תקופות: (1) נרטיב שבו הסיפור המוקדם משכתב את הסיפור המאוחר ומעיד על היכולת להכיל את ההיריון ואת האימהות המתקרבת, כלומר יוצר התקבעות של הזהות הלא פורייה; (2) נרטיב שבו הסיפור המאוחר משכתב את הסיפור המוקדם ומעלים אותו, דבר הבא לידי ביטוי בהתנכרות לקשיי העבר ובאחיזה הגנתית בסיפור "מושלם"; (3) נרטיב המשלב את הסיפורים

* נחמה (גלבר) הכהן, החוג לייעוץ והתפתחות האדם, אוניברסיטת חיפה, והמחלקה לפסיכולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן.

דואר אלקטרוני: Nehami1@gmail.com

ד"ר דנה אמיר, החוג לייעוץ והתפתחות האדם, אוניברסיטת חיפה.

דואר אלקטרוני: dana.amir2@gmail.com

פרופ' הדס ויסמן, החוג לייעוץ והתפתחות האדם, אוניברסיטת חיפה.

דואר אלקטרוני: hadasw@edu.haifa.ac.il

מאמר זה מבוסס על עבודת מ"א של המחברת הראשונה, שנכתבה באוניברסיטת חיפה בהנחיית של המחברת השנייה והמחברת השלישית.

משתי התקופות ברצף מתפתח. הדיון מתמקד ברלוונטיות של היכולת ליצור נרטיב משולב, המחבר בין סיפורי התקופות השונות לבין אזורי הקושי ואזורי החוזק, ומביא לידי התמודדות מיטבית עם מצבי משבר.

מילות מפתח: התמודדות עם משבר, קשיי פוריות, היריון, הסתגלות לאימהות, מחקר איכותני, נרטיבים של נשים, סיפורי חיים

סיפור חיים הוא ערוץ להבנה של ה"עצמי" ושל תהליכי הזהות של המספר. לטענת פולקינגהורן (Polkinghorne, 1988), חוויית ה"עצמי" מגולמת בסיפור שהאדם מספר על עצמו. סיפורי חיים עצמיים עשויים לחבר בין רכיבי זהות מרובים ואף סותרים באמצעות עלילת הסיפור. בעזרת היכולת לספר סיפור חיים נוצרת ומתגבשת הלכידות (קוהרנטיות) של הזהות (ראו גם McAdams, 1993), שהיא בעלת משמעות קריטית כאשר האדם מתמודד עם אתגרי זהות המחוללים משברים ושינויים בסיפור חייו. מאמר זה מבקש לפתוח צוהר להתבוננות בתהליך המתרחש בזהות כשהיא מתמודדת עם תקופת משבר שחלפה ומכילה את השינוי המיוחל, כפי שחוו זאת נשים שסבלו מקשיי פוריות והרו.

הקטבים העמוקים בין עקרונות לבין פוריות מהווים את תמצית החוויה של הנפש, שלמדה זמן רב לספר על עצמה סיפור אחד כשלפתע הוא הופך לבלתי רלוונטי, או מופרך, וסיפור חדש ממלא אותה ומתחיל לצמות בה. כעת, משהיא זוכה למימוש הזהות המיוחלת, "האידיאלית", נשאלת השאלה מה מקומו החדש של סיפור העבר? ההתחקות אחר תהליך ההבניה וההכלה של השינוי לתוך סיפור החיים – המעבר מקשיי פוריות להיריון – נעשתה באמצעות הפריזמה הנרטיבית על-ידי ניתוח עומק של סיפוריהן של שמונה נשים.

אף שבמדעי החברה מקובל כיום להשתמש לעתים במונחים "נרטיב" ו"סיפור" במשמעות חלופית (Riessman, 2008), במאמר זה ישמש המושג "סיפור" לתיאור התוכן הגולמי כפי שמסופר על-ידי הנשים המרואיינות, ואילו המושג "נרטיב" ישמש לתיאור הפרשנות העולה מן הסיפורים ומעיצובם דרך נקודת המבט האישית של המספרות. מאמר זה ישתמש ב"נרטיב" כשמדובר בניתוח, במתודולוגיה, במודל, בפריזמה – כלומר בהתייחסות לפרשנות העולה מן הסיפורים ולבחינתם.

זהות, לעומת זאת, היא תפיסת ה"עצמי" והגדרתו, מכלול הנרטיבים והפרשנויות העולים מסיפור חייו של האדם, והיא תשמש כך גם במאמר זה. זהות האדם היא מבנה חבוי שלא ניתן לתצפית ישירה או להבנה מבחון (Alasuutari, 1997; Polkinghorne, 1988). סיפור חיים חושף ומבטא את זהות המספר באמצעות הנרטיבים – המשמעות שהוא מעניק לחייו ולאירועים שהוא חווה, ובה בעת הוא גם אמצעי המכונן את הזהות ומגלם את השינוי ואת ההתפתחות (McAdams, 1993).

קשיי פוריות – גוף, נפש, חברה

הורות היא חלק מרכזי של החברות (הסוציאליזציה) הישראלית, וזוגות חשוכי ילדים נחשבים חסרי מזל. זוגות החווים אי־פוריות מעדיפים להגדיר את עצמם כ"עדיין לא בהיריון" ולא כזוגות "חשוכי ילדים" (Greil, 1991). בספרות מובאים קשיי פוריות כמקור לחוסר איוון פסיכולוגי, המאופיין ברגשות אשמה, בקנאה, בתסכול ובתחושה של אבדן השליטה, הפרטיות והמסוגלות העצמית (Cook, 1987; Mahlstedt, 1985; Wigren, 1994). כאשר מתגלה בעיית פוריות, היא יוצרת חרדה ולחץ של ממש. בשאלונים המודדים מצבי לחץ כרוניים מופיע לרוב פריט המתייחס להעדר היכולת להביא ילדים לעולם כגורם בעל משמעות בהיווצרות קשיים נפשיים, והוא נמדד ברמות גבוהות כמעט כמו מוות של ילד או של בן זוג (Kedem, Mikulincer, Nathanson, & Bartov, 1990). הלחץ נוצר בשל אוסף של השפעות פסיכולוגיות הנובעות מקשיי הפוריות, החל בפגיעה הנרקסיסטית הקשורה בחוויה של בגידת הגוף או הטבע, דרך אבדן השליטה על תכנון החיים והמשפחה, וכלה בדיסוננס אל מול התפיסה העצמית הראשונית של האדם את עצמו כהורה או אדם פורה, מתח בחיי הזוגיות ובושה ומתח מול הסביבה החיצונית ודרישותיה.

אי־פוריות מתוארת בספרות כמשבר הקשה ביותר בחייהם של הזוגות הלוקים בה. התהליך שבני הזוג חווים בניסיונות להרות מקביל לתהליך של אָבֵל, והוא מאופיין בלחץ חריף העשוי לגרום למצוקה זמנית או לפגיעה כרונית קשה בקשר הזוגי. בני הזוג, שעד לאבחון אי־הפוריות נחשבו בריאים, הופכים באחת ל"חולים" בניסיונם לממש את ההורות (Mahlstedt, 1985). אישה הסובלת מאי־פוריות חווה אבדן ממשי, הדומה כאמור לאבל, אך בניגוד לתהליך של אבל, אבדן זה אינו זוכה להכרה של הסביבה הקרובה, והאישה אינה זוכה להכרה בכל הנוגע לרגשות המתהווים בה. יתר על כן, רוב הזמן היא נדרשת להמשיך בחייה כאילו לא קרה דבר ולהדחיק את סבך הרגשות שהיא מתמודדת עמם. איתן־שילר (2005) מצאה כי מטופלות המגיעות לקבוצות תמיכה בגלל קשיי פוריות, מציגות סיפור חיים שבו הכישלון הוא רכיב דומיננטי. הן מרגישות שנכשלו בדבר כה בסיסי וטבעי שרבים אחרים מצליחים בו ללא מאמץ. הקושי הגדול עוטף את חייהן ואת זהותן, גורם להן למצוקה גדולה וגורם להן לראות את עצמן, על מכלול אישיותן ותפקודן, דרך הפריזמה החד־ממדית של הבעיה. קשיי פוריות לאורך שנים הם רכיב דומיננטי בסיפור החיים, ומכאן גם מכונן זהות, אצל אותן נשים.

קיים דמיון ושוני בין "החלמה" ממחלות לבין התמודדות עם קשיי פוריות שאינם בהכרח כרוניים, לרוב אינם מסכני חיים, אך יוצרים חוויה של בעיה רפואית שבאה על פתרונה. קיימת ספרות ענפה העוסקת בזהות ובנרטיב בהקשר של התמודדות עם מחלה, ובהינתן החוויה הסובייקטיבית מאפשרת לבהון את השינויים בזהות שהחולים מתמודדים עמם (Brocki & Wearden, 2006; Bury, 2001; Kleinman, 1988; Smith, Jarman, &)

על הדומיננטיות של אבחנה רפואית בהיבט הקשור לזהות החולה כתב שור (Schur, 2001), והוא השתמש במונח "להיבלע בתפקיד" על מנת להמחיש כמה ההתנהגות והזהות של האדם סובכות סביב תפקיד החולה. הוא אמנם כתב בעיקר על מחלות נפש, אך האיר גם את הרעיון כי רכיב חשוב בהיבלעות בתפקיד החולה הוא הפיכתו לזהות ראשונית של האדם. שמירה על זהות עצמית לא חולֶה תלויה ביכולתו של האדם להפריד את העצמי שלו מתפקיד החולה.

טיפולי פוריות ממושכים, שלרוב הם קשים ומייגעים, עלולים לגרום לכך שאישה תגיע להיריון עצמו בכוחות רגשיים ופסיכולוגיים מדולדלים (Baor, Bar-David, & Blickstein, 2004). קיים חשש כי הרגשות כלפי אי-הפוריות לא עובדו, ועל כן עשויות להתפתח ציפיות מוגזמות שההורות תרפא את הסבל ואת המכאוב הפסיכולוגי (Raphael, 1986). עם זאת, מחקרים אחרים מציגים תמונה אופטימית יותר ומצביעים על טיפולי הפוריות כהזדמנות להעצמה של הזהות עם בוא ההיריון בעקבות העמידה נוכח הקשיים (Abbey, Andrews, & Halman, 1994). לאור כל זאת, נקודת המוצא של מחקר זה היא כי קשיי פוריות הם מקור למשבר וגם רכיב מכונן זהות דומיננטי, וההצלחה להרות היא מוקד של שינוי הנדרש להיות מוכל במרחב הזהות. בהקשר זה נבחן כיצד קשיי הפוריות, שהם רכיב דומיננטי בסיפור חייהן של נשים אלו, משתלבים או אינם משתלבים עם השינוי כאשר האישה הופכת לפורייה, וזאת בהקשר של הלחץ התרבותי-חברתי בחברה הישראלית.

אף על פי שאין מדובר בטראומה כפי שמקובל להבין אותה, יש קווי דמיון בין התמודדות עם משבר הזהות הנגרם עקב קשיי פוריות לבין ההתמודדות עם משבר הזהות הנגרם עקב טראומה. קווי הדמיון הללו מאפשרים ללמוד על ההתמודדות עם משבר הזהות מן המחקר הפסיכולוגי העוסק בטראומה, שהתפתח בשנים האחרונות בכיוון הנרטיבי. עולם תוכן נוסף, שיסייע להשלים את התמונה ולהבין את התנועה הנפשית המתחוללת בהתמודדות מן הסוג הזה, הוא המחקר העוסק בהתמודדות עם מחלה ועם שיקומה, ובתוכו נעסוק בעיקר בהיבט הזהות המתבטא דרך הנרטיב העולה מן הסיפורים.

טראומה וסיפור החיים

טראומה בהגדרתה שוברת את תחושת ההמשכיות והזרימה הרציפה של חיי היום-יום (עומר ואלון, 1994) ובאה לידי ביטוי באופן זה בסיפור חייהם של אנשים שחוו אירוע טראומטי. לפי תפיסתם של עומר ואלון (שם), במצב של טראומה נפשית נקטעת רציפותו של סיפור החיים ומתערערות הנחות היסוד שנבנה עליהן. אדם המאבד את אמונתו או את אמונו בעצמו עקב האירוע, נתקל אחר כך בקשיים גדולים בבואו לשקם את סיפור חייו או לבנות לעצמו סיפור חדש. תחת זאת הוא עלול להצטמצם לתוך מסגרת חיים מוגבלת (יחסית לעצמו), לאבד את האומץ לחיות ולפעול ולבלות את חייו בניסיון לחזור שוב ושוב לנקודה שנקטעו בה. הפגיעה בנרטיב בעקבות חוויה

של אירוע טראומטי באה לידי ביטוי באי־רציפות בזהות ובשיבושים, שאינם מניחים לאירוע הטראומטי להשתלב בתוך סיפור החיים הכולל (Wigren, 1994). היכולת לכתוב סיפור לכיד (קוהרנטי) לאחר טראומה מעידה על התמודדות טובה ועל תהליכי החלמה (ליבלך, 2011; Pennebaker & Seagal, 1999).

כהנא (2006) טען שהדרך לשיקום עוברת דרך הניסיון לחזור ולבנות את הסיפור ולחפש לו המשכים אפשריים, שהשבר משתלב בהם כפרק שקידם בסופו של דבר את המטרה הסופית. שילוב יצירתי של כל אירוע, קשה ככל שיהיה, בתוך סיפור חיים שיש לו עתיד נוטל משהו מהשפעתו ההרסנית (כהנא, שם). בעצם היכולת לספר סיפור גלומה היכולת לשלב בין העבר המתואר, ההווה הנחוה והעתיד הנצפה. למשל, סיפור חיים מִרְפָּא מכיל רכיב של חוסן המתגבש מתוך הטראומה עצמה ומתאפיין בהסתכלות קדימה. וולש (Walsh, 2002) דנה במושג החוסן וטענה שלאחר הטראומה אדם אינו יכול לחזור למצב שהיה לפני כן, ולכן אין להגדיר חוסן במונחים של חזרה אל החיים של טרום המשבר. כמו כן, זו תהיה טעות לראות את החוסן כחסינות ולצפות להחלמה מיידית מן הטראומה או לאי־השפעה של הטראומה על מהלך החיים המתרחש בעקבותיה. החוסן, בשונה מן החסינות, כולל את היכולת לחוות את הסבל ולהתגבר עליו. הוא כולל מאבק והתמודדות עם הטראומה לצד השאיפה למוג את חוויית המשבר עם רקמת הזהות האינדיווידואלית. במונחים של השתנות (טרנספורמציה) וצמיחה, יש לראותו ככוח העוזר להבניה מחודשת של שגרת החיים במטרה להתמודד עם אתגרים לא צפויים בעתיד (Walsh, 2002).

התרחשות אירועים הסותרים או מערערים את השקפתו הקיימת של האדם עשויה להניב שלושה תרחישים עיקריים בסיפור החיים עקב טראומה: הם עשויים לגרום לאדם לבחון מחדש את השקפותיו, אולי אף לשנותן בהתאם, ולשלבן מחדש בסיפור חייו; הם עלולים להשאיר את האירוע כ"משהו לא פתור", שאין לגעת בו – דבר השובר את הרצף של סיפור החיים וקוטע אותו; הם עשויים לצמצם את חשיבות האירוע בעיניהם ולסווגו כשולי יחסית, ובכך לסמנו גם כמשפיע פחות ודורש שינוי קטן יותר בסיפור החיים (תובל־משיח ופרידמן, 2004).

מעבר לחשיבות הרצף, המיזוג והזרימה, הגישה של הטיפול הנרטיבי מתייחסת גם למהותו של הסיפור ולדומיננטיות שלו בסיפור החיים הכולל. לרובנו יש סיפורים רבים על עצמנו. אחדים מן הסיפורים מחזקים אותנו ומשפרים את הרגשתנו; אחרים עוצרים, מקטינים, מצרים ומחלישים אותנו או מביאים אותנו למצב פתולוגי. סיפור מצר ומגביל, המתייחס אל האדם באופן שלילי, מאפיל על סיפורים אחרים ומסתיר אותם. כאשר סיפור בעייתי הוא הרכיב הדומיננטי בסיפור החיים, האדם נגרר שוב ושוב לאכזבה ולאומללות (Tomm, 1989), הסיפור הבעייתי משתלט על חייו ואינו מותיר מקום להיווצרותו של סיפור חדש. מנגד, גם סיפור קשה הזוכה להענקת משמעות "בכוח", יכול ליצור מחסום לצמיחה. בהקשר זה ציין עומר (1996) כי "מציאת משמעות נסתרת עשויה אפוא לסייע להבנתן של בעיות, אך אולי גם לחסום את הדרך לפתרון".

באופן זה, הענקת משמעות דומיננטית לתקופה של קושי יכולה להקשות על קבלת הטוב המיוחל, כאשר הוא מגיע. במחקר זה נבחן את נרטיב הזהות החדשה המתהווה ואת המשמעות שנושם מייחסות בסיפור חייהן למעבר מקשיי פוריות להיריון.

נרטיבים של זהות בעקבות מחלה ושיקום

שתי קבוצות מחקר מובילות את החשיבה על בריאות ופתולוגיה ואת ביטוי בנרטיב: הקבוצה שפיתחה את הטיפולוגיה הנרטיבית והקבוצה שחקרה את ההיבטים הדיאלוגיים (הדיאלוג הפנימי) שבתוך הנרטיב (Avdi & Georgaca, 2007). הראשונה קשרה פתולוגיה לחוסר ארגון והתרוקנות של הנרטיב (Adler, 2012; Adler, Wagner, & McAdams, 1999; Baerger & McAdams, 2007), ואילו השנייה קשרה את הפתולוגיה לקיטוע (פרגמנטציה) ולדומיננטיות של "קול" אחד על פני האחרים (Dimaggio, Salvatore, 2003; Azzara, & Catania, 2003; Hermans, 1997; Lysaker, P., Lancaster, & Lysaker, J., 2003). שתי הקבוצות מציינות שריבוי הקולות של העצמי ומורכבות הזהות קשורים לכריאות הנפש, אף על פי שהקבוצה הראשונה מדגישה את הלכידות ואילו השנייה – את הגיוון ואת ריבוי הקולות. בראשונה מודגשת עמדה שבה הערך הרצוי הוא ארגון מוצק של הזהות, ואילו השנייה מעודדת שינוי פנימי נזיל בין הקולות השונים של הזהות המצויה במצב של התפתחות תמידית.

רימון-קינן (Rimon-Kenan, 2002), המשתייכת בהשקפתה לקבוצה השנייה, עוסקת בסיפורי זהות בעקבות התמודדות עם מחלה ויוצאת כנגד הדרישה החברתית לנרטיב של זהות לכידה. בהקשר זה היא תובעת ניסוח של נרטיב השסע וריבוי הקולות העולים לטענתה מן ההתמודדות עם מחלה ממושכת. היא טוענת כי לא ניתן להתכחש לקרע ולאבדן שבהתמודדות עם מחלה ולקונפליקטואליות הנגזרת מהם, נהפוך הוא: על הנרטיב של הזהות להיבנות בד בבד אתם. לדבריה, דווקא ההמשכיות המתאפשרת בעקבות השסע האישי מחדדת את היותה של הזהות רצף של שסעים. באופן הזה מתעצמת נקודת המבט הדואלית המצליחה, או אינה מצליחה, להכיל את הצורך ואת החיפוש אחר תחושה (או אשליה) של לכידות ושליטה בתקופות שבהן הכאוס וחוסר הוודאות הם הדומיננטיים. הנרטיב של העצמי הופך באופן זה לבלתי אפשרי, מאחר שהזהות העצמית המונחת בתשתיתו היא שמתפוררת. לעומת זאת, קנה המידה של "סיפור טוב", כפי שמקובל בגישה הנרטיבית המסורתית (Gergen, K. & Gergen, M., 1986), נועד לקבוע באיזו מידה הסיפור שלם וכולל את הקריטריונים העיקריים של לכידות, בהירות העלילה, רצף של סיבה-תוצאה בין האירועים ותחושה של תנועה או כיוון במשך הזמן (תובל-משיה, 2000). במילים אחרות, הציפייה היא לסיפור לינארי, חד-עלילתי וכרונולוגי. גרגן עצמה (Gergen, 2001) מתחה ביקורת על הגדרותיה הקודמות ל"סיפור טוב" ותהתה: "חיייהם של מי זוכים ליתרון בעקבות מבנה זה וחיייהם

של מי מוצבים בעמדת נחיתות? (עמ' 55). היא מדגימה כיצד מבנה סיפורי, הנחשב לקוי, מתגלה בעושר, בתחום ובצומק הגלומים בו ומאפיין פעמים רבות אוכלוסיות מושתקות.

עיקר ההתייחסות במחקרים שנעשו עד כה הייתה לשלב ההורות (Repokari et al., 2007) וכמעט לא יוחסה חשיבות לחקירת המעבר החד בין התקופות, לא כל שכן חקירה בעת ההיריון עצמו. מחקר זה מתייחס לתקופת ההיריון כאל זמן של התהוות, שבתוכו מתרחש תהליך של התמודדות עם קשיי העבר, עיבוד ובניית הסיפור השלם והסתגלות למצב החדש של ההיריון. השימוש בגישה הנרטיבית, שנבחרה ככלי למעקב אחר התמודדות בתקופה הקריטית, נמצא מתאים במיוחד, משום שמדובר בנשים העוסקות ממילא בניסיון להבין את אשר אירע להן, וניסיון זה נעשה באופן טבעי דרך הניסיון לספר סיפור. ברונר (Bruner, 1990) טען שסיפורים אינם הכלים שבאמצעותם אנו מתארים מציאות בעלת סדר טבעי, כי אם הכלים שבאמצעותם אנו מארגנים את המציאות על מנת להבינה. במובן זה המעקב הנרטיבי שבמרכזו המחקר משקף התמודדות המתרחשת ממילא בזמן זה, והוא מספק לנו מפגש חי ואותנטי עם התחושות של המעבר מן הקושי, שעודנו טרי בזיכרון ובהווה, אל הפוריות הנוכחת, שייתכן שנדרשת אף היא לעיבוד נוסף.

מציאות פנימית, מציאות חיצונית ושילובן

נוסף על ההתבוננות הנרטיבית בדרכים השונות לשילוב המשבר והיציאה ממנו בסיפור החיים, שימשה תאוריית יחסי האובייקט של קליין (2002) דרך תאורטית נוספת להבנת המפגש בין הרע לבין הטוב בתוך המציאות הפנימית והחיצונית. קליין פיתחה המשגה של שתי עמדות שהאדם נע ביניהן בתקופות שונות בחייו על-פי מפגשיו עם המציאות: בראשונה בולטים מנגנונים שתפקידם להגן על העצמי מפני כאוס והתפרקות, וביניהם הפיצול המוחלט בין טוב לבין רע, המתבטא לעתים קרובות בתנודה בין האדרת הטוב (אידיאליזציה) לבין הפחתת ערכו של הרע (דה-אולואציה). העמדה השנייה, לעומת זאת, מצביעה על מצב רגשי מפותח, משולב ומאורגן יותר, שבו יש יכולת לכאוב ולהתאבל על השבר שהמציאות מפגישה אותנו עמו באופן תדיר. עם זאת, לא ניתן להחזיק בעמדה זו ברציפות, ולנוכח מצבים מעוררי חרדה, במציאות הפנימית או החיצונית, מתרחשת נסיגה לעמדה הראשונה. למעשה, מתרחשת תנועה מעמדה אחת לאחרת במהלך החיים כולם וכמעט בכל רגע נתון בהם. היכולת לנוע בגמישות ולעבד את הפנטזיות השונות המתעוררות בתוך העמדות השונות מצביעה דווקא על בריאות הנפש, וקיבוען באחת העמדות הוא שגורם לפסיכופתולוגיה.

המצב הנפשי שקליין תיארה כהתבצרות בעולם פנימי, שבו טוב ורע מוחלטים מבטלים זה את זה ואי-אפשר לשלב ביניהם (קליין, 2002), חבר במחקר זה לגישה הנרטיבית, המאפיינת את ההתמודדות עם שבר וטראומה כדבר-מה הקוטע את רצף

הסיפור ומקשה על מיזוג חלקיו (תובל־משיח ופרידמן, 2004). לתפיסתה של קליין, התיקון של מצב זה מחייב יכולת שילוב, המהווה תנאי לבריאות הנפש ותנאי לאהבת המציאות ולהשלמה אֶתה על אף ארעיותה ומגבלותיה. במושגיה של הגישה הנרטיבית, היכולת לבנות סיפור המשך היא תנאי להחלמה הנפשית, מעצם יכולתו של סיפור ההמשך להכיל את העבר הקשה בתוך סיפור ההווה כמקדם המאפשר להתמודד עם הקושי, להתאבל עליו, להכיר בו ולאמצו. היכולת לשלב בין התקופות השונות, יכולת המצויה בגישה הנרטיבית וגם בגישתה של קליין, הייתה אפוא נקודת המוצא לניתוח הסיפורים במחקר זה.

שינויים בזהות לעומת מעברי זהויות

מעברי הזהות הנדונים במאמר זה אינם בבחינת שלילה מוחלטת של זהות קודמת או מעבר מוחלט מזהות אחת לזהות אחרת. דומה כי הנחת היסוד של הביטוי "מעבר זהות" נעוצה בכך שזהות היא תמיד דבר שבהווה. הזהות יכולה לטעון לקשר בין "הווים" שונים, כלומר להמשכיות בין העבר לבין העתיד, אך היא מצויה תמיד ברגע מסוים ובהקשר מסוים. במובן זה החיים הם מעבר מתמיד בין זהויות. ההיבט שבו נעסוק במאמר הוא ההיבט הקשור באופן שבו האדם נע מחוויית חיים אחת לאחרת.

עם זאת, "מעבר בין זהויות" הוא רק אפשרות אחת, ואולי אף לא זו הרווחת. שינויי חיים גורמים לרוב לשינויים בזהות, אולם לעתים רחוקות בלבד הם גורמים למעבר מזהות אחת לזהות אחרת, חדשה לחלוטין. תפיסות פוסט־מודרניות מתארות את האדם כבעל שלל זהויות מורכבות, שמתוכן הוא יכול להכיל ניגודים במהלך חייו (Bromberg, 1996). בסיפורים הנדונים במחקר, המעבר שהתחולל בגוף היה מעבר חד ששלל מיד את הרכיב הדומיננטי השייך לזהות הקודמת (רכיב העקריות) והקצין (פזיזת ונפשית) את הזהות החדשה, הפורייה. המעבר הנפשי, והשינוי הנרטיבי המתבקש ממנו, אינו יכול להיות מהיר באותה מידה ובוודאי שאינו דיכוטומי. בדיוק בשל כך מעניין כל כך לבחון אותו, ולכן נעסוק בהתמודדות עם מורכבות בתוך הזהות הקיימת – הקשורה במפגש עם ממד העקריות, למשל, או עם ממד אי־הפוריות – בתוך זהות הנתפסת כעת כפורייה.

מטרת המחקר ושאלות המחקר

התשתית התאורטית למחקר, כלומר הגישה הנרטיבית, הייתה כלי לבחינת סיפורי נשים סביב נושא קשיי הפוריות וסייעה להבחין כיצד הזהות מכילה את העקריות ואת המעבר לפוריות בתוך מרקם נרטיבי אחד.

מטרת המחקר הייתה לבחון את סיפוריהן של נשים ואת הנרטיבים העולים מהם על המעבר בין שתי תקופות: העבר, שבו המציאות הפנימית הממושכת חוותה שבר ומצוקה לנוכח גזרת העקריות שנגזרה על הנשים במשך תקופה ארוכה, וההווה שבו מציאות

חיצונית חדשה מזמנת היריון שהן ייחלו לו. כל זאת מתרחש, בשעה שגם השבר וגם ההיריון הטביעו חותם הן במציאות החיצונית והן במציאות הפנימית של הנשים. שאלות המחקר המרכזיות קשורות אפוא בהבניה של הרצף הסיפורי ובאופנים שבהם נכלל העבר בתוך ההווה: האם התקופה המוקדמת בסיפור משכתבת את המאוחרת או שמא המאוחרת משכתבת את המוקדמת? איזו מן התקופות היא הדומיננטית והאם יש ביניהן רצף או קטיעה? מה מידת השילוב בין העבר לבין ההווה, בין המוקדם לבין המאוחר, בין השבר לבין השינוי?

שיטת המחקר

השיטה הנרטיבית לחקר הזוהת

למתודולוגיה הנרטיבית יש יתרון בולט בחקר הזוהת, מאחר שמסיפורים המסופרים בראיונות עולה המשמעות שהאדם מעניק לחייו ולאירועים שהוא חווה, וממנה נחשף המבנה החבוי של זוהת המספר, ובה בעת עצם הסיפור מכונן את הזוהת ומגלם את השינוי ואת ההתפתחות (McAdams, 1993).

בתאוריה הנרטיבית חל בעשורים האחרונים מעבר מגישה "עובדתית", שלפיה הסיפור משקף את הזוהת, לתפיסות פלורליסטיות של סיפור וזוהת שלפיהן סיפורים שונים מבטאים, ובה בעת מכוננים, היבטי זוהת נבדלים (ספקטור-מרזל, 2012). התפיסה המקובלת בשיח העכשווי בדבר זוהת נרטיבית היא כי כל סיפור "טוען" (claims) זוהת מוגדרת (Mishler, 1986). לטענתה של ספקטור-מרזל (שם), הפרקטיקה עודנה מושתתת על הגישה הישנה שלפיה יש סיפור עיקרי הטוען את הזוהת, וממנו יש נטייה להסיק על הזוהת הכוללת, הסקה שהיא רחבה מדי. במברג (Bamberg, 2006) יצא נגד העיסוק בסיפור הזוהת ובהר לחקור סיפורים קטנים שאנשים מספרים זה לזה. להנחתו, אנשים אינם מתהלכים בעולם עם סיפור חיים המהווה את זהותם, אלא עם זוהת שהיא מארג של סיפורים הנבנים תמיד אד-הוק, מתוך אינטראקציה. לפיכך, הזירה שבה נוצרת זוהת היא תמיד בין-אישית.

"הזוהת" הנרטיבית שתעלה מן הראיונות במחקר זה היא אפוא זוהת שנוצרה מתוך מפגש עם חוקרת המתעניינת בסיפור ההיריון של הנשים ובדרך הארוכה שהובילה אליו. השקפת המחקר היא כי סוג זה של אינטראקציה משפיע בוודאי על הנרטיב של הזוהת שהנשים מציגות ואף מעצב אותו, משום שהנרטיב של הזוהת משתנה תמיד על-פי ההקשר.

המשתתפות

במחקר השתתפו שמונה נשים בשואות בנות 25–40, מחציתן צעירות מגיל 33 ומחציתן בנות 33 ומעלה, שהרו לבני זוגן וזה הריון הראשון. מחצית מן המשתתפות הגדירו

את עצמן דתיות ומחציתן חילוניות, כולן בעלות 12 שנות לימוד לפחות. כולן חוו בעבר תקופה של שנתיים עד שש שנים שבה ניסו להרות ללא הצלחה. בזמן הריאיון הן היו בשליש השני או השלישי של היריון תקין. כלומר, תקופת הקושי עודנה טרייה בתחושתיהן ובזיכרונן, אך ההתבוננות בה נעשית בעת היריון קיים.

הליך המחקר

המראיינות השתתפו במחקר בהתנדבות וגויסו באמצעות מודעה שפורסמה בפורומים רלוונטיים באינטרנט (פורום הריון ולידה, בלא תאריך א, בלא תאריך ב; פורום הריון לאחר טיפולים, בלא תאריך). הוסבר להן כי המטרה הכללית של המחקר היא לפתוח צוהר לעולמן של נשים שחוו קשיי פוריות והן כעת בהיריון ולנסות ללמוד את תהליך ההתמודדות הייחודי להן. כל הנשים שפנו והסכימו להתראיין חתמו על טופס הסכמה מדעת. למשתתפות הובטחה אנונימיות בנוגע לפרסום חלקים מסיפוריהן, ובהצגת הממצאים הוחלפו שמות המראיינות בשמות בדויים וכל פרט מזהה נוסף הוסווה.

הראיונות

כל הראיונות בוצעו על-ידי המחברת הראשונה בביתהן של המראיינות ונמשכו שעה ורבע עד שעתיים. איסוף הנתונים במהלך הריאיון נעשה באמצעות מודל שהציע רוזנטל (Rosenthal, 1993) במתכונת של ריאיון פתוח. הריאיון כלל שני שלבים: תחילה הסיפור הספונטני ובהמשך הצגת השאלות. בשלב הראשון סופר למשתתפות שהמחקר עוסק בסיפורי חיים של נשים שחוו קשיי פוריות והן הרות כעת. בשאלת הפתיחה הן התבקשו לספר את סיפורן במילותיהן ומנקודת ראותן. השלב השני הורכב משאלות שניסו לדייק בהתייחסות לנושאים מסוימים שלא הועלו ביוזמתן, כגון תפיסתן היום בנוגע לשלב הקושי והסתגלותן להיריון. כמו כן, הן נשאלו על שירה או על קטעי פרוזה או כתיבה משלהן שליוו אותן בתקופות השונות. האופי הדיאלוגי של החלק השני של הריאיון יצר אינטימיות וזימן, במרבית המקרים, דיבור גלוי ואישי יותר על המורכבות שבהתמודדות (בהתאם להבחנתה של ספקטור-מרזל [2012] בין עצמי ייצוגי לבין עצמי משלים, הבאים לידי ביטוי בשני סוגי הנרטיבים המתקבלים בחלקים השונים של ריאיון סיפור החיים). כל הראיונות הוקלטו במלואם בהסכמת המשתתפות ותומללו לאחר מכן בדיוק רב, כולל שתיקות, קטיעות וביטויים לא מילוליים נוספים. בסך הכול נאספו מן הראיונות המלאים 160 עמודים של חומר גלם.

שיטת הניתוח

שיטת הניתוח המרכזית של בסיס הנתונים נסמכה על הגישה הפרשנית-נרטיבית בעזרת מודל שהציעו ליבליך ועמיתותיה (Lieblich et al., 1998) למיפוי לפי שני צירים –

צורני-תוכני והוליסטי-קטגוריאלי. סוג זה של ניתוח אפשר לנוע בין שני הצירים: האחד התמקד בתוכן הטקסט או בצורתו, והאחר התמקד בטקסט השלם (הוליסטי) או בחלקו (קטגוריאלי). משילוב בין שני צירים אלו התקבל מודל בעל ארבעה תאים: קריאה הוליסטית-תוכנית, קטגוריאלית-תוכנית, הוליסטית-צורנית וקטגוריאלית-צורנית. כל אחת מן הקריאות אפשרה לנתח ולהדגיש צד מסוים של הטקסט הסיפורי. בשל קוצר היריעה של מאמר זה יוצג הניתוח לפי הקריאה ההוליסטית-תוכנית ולפי הקריאה ההוליסטית-צורנית.

הקריאה ההוליסטית-תוכנית משתמשת בסיפור השלם של היחיד ומתמקדת בתוכן המוצג בו. שימוש בחלקים מן הסיפור נעשה מתוך התייחסות להקשרם אל הטקסט כולו, והם מפורשים לאור התוכן העולה משאר חלקי הסיפור.

הקריאה ההוליסטית-צורנית מתמקדת במבנה או בהיבטים הצורניים המאפיינים את העלילה הכוללת של הסיפור. בקריאה הוליסטית-צורנית החוקר מנסה לענות על השאלה באיזה אופן מתממש עולם התוכן בסיפור כולו ובאיוו דרך מתפתחת בו העלילה המרכזית.

ליבליך ועמיתותיה (שם) מציינות כי ההבחנה בין ארבעה תאים אלו במודל אינה פשוטה וחד-משמעית תמיד, משום שתוכן וצורה כרוכים לעתים זה בזה. גם ההבחנה בין ניתוח קטגוריאלי לבין ניתוח הוליסטי אינה מוחלטת: גם למידה דרך ניתוח קטגוריאלי משמשת לעתים להכרת האדם כאישיות שלמה, הוליסטית.

להבנת דרך ההתמודדות נבנה מודל אפריורי (a priori model) שהורכב משני צירים: הציר הראשון, שבחן את מבנה הסיפורים, את רציפותם ואת המיזוג בין התקופות לעומת קטיעה ביניהן, נע בין הסבר וגיוס של הקושי בעבר כדי להעניק משמעות לטוב שבהווה, מצד אחד, לבין הנתק בין התקופות, מן הצד האחר. הציר השני, שבחן את היחס בין דומיננטיות הסיפורים, נע בין צמצום מקומו של העבר וביטול הצורך להתמודד עמו, מצד אחד, לבין השתרשותו כסיפור בעל נוכחות דומיננטית המעיבה אף על הטוב הנוכחי, מן הצד האחר.

בשלב השני של ניתוח החומר סווגו הראיונות המלאים לפי סוגי הנרטיבים שעלו מהם והודגמו בסיפורים מייצגים. שלב זה של הניתוח חשוב ביותר, משום שבמהלך הסיפור המלא מתבטאת הדרך שבה המספר מבנה את חייו ומתגלות המשמעויות הנסותרות שהוא מייחס לנושאים מרכזיים. צורת ההבניה וכיוון העלילה של הסיפורים (עולה, יורדת, עומדת במקום) היו גם הם מדד לדרך ההתמודדות ולטיבה (תובל-משיח ופרידמן, 2004). בשלב זה של הכללת הנתונים הושוו הטקסטים השונים, ונעשה ניסיון להשמיע קולות ייחודיים של כל סיפור תוך כדי איתור "ממדים משותפים" ביניהם. המעבר מניתוח טקסט בודד לניתוח סדרת טקסטים בוצע לפי עקרונות התאוריה המעוגנת בשדה (גבתון, 2001; שקדי, 2003) על מנת לחשוף דפוסים דומיננטיים ולהגדירם כקטגוריות על, אבל גם להתייחס לדפוס הייחודי המצוי בכל סיפור בנפרד: הרחבת ההבנה של הסיפורים המסוימים, שהרחיבה את "סיפור-העל", מתוארת כספירלה אינדוקטיבית,

המהווה תנועה הלוך ושוב מן הטקסט הבודד לקבוצת טקסטים ולתאוריה (Ruth & Oberg, 1996).

אף על פי שלא מתפקידנו כחוקרות לקבוע את הצלחת ההתמודדות של המשתתפות, ניתן ללמוד על כך בכל זאת מדבריהן, ממבנה הסיפור ומזרימתו ומשימוש בקנה המידה של "סיפור טוב" (Gergen, K. & Gergen, M., 1986). בין השאר ניתן לעשות בהקשר זה שימוש בהגדרתם של גרגן וגרגן ל"סיפור בנוי היטב", שהיא רחבה די הצורך ומונה תבחינים (קריטריונים) של לכידות, בהירות העלילה, רצף של סיבה-תוצאה בין האירועים ותחושה של תנועה או כיוון במשך הזמן (תובל-משיח, 2000). ג'וסלסון (Josselson, 2004) מבחינה בין שתי דרכים למפגש עם טקסט: הרמנויטיקה של אמון והרמנויטיקה של חשד. הגישה הפרשנית במחקר זה תשלב במובן מסוים בין שתי הגישות ותנקוט הרמנויטיקה של "חשד" כאשר ייעשה ניסיון לבחון את הרבדים הסמויים של הטקסט. ההתייחסות לסיפורים תהיה כמובן כאל "מושא לבחינה", ולא כאל "תמונת ראי" של המציאות (Thorne, 2000).

ממצאים

הניתוח האיכותני-נרטיבי של הראיונות הניב הבחנה בין שלושה סוגי נרטיבים בהקשר של המעבר מזהות "עקרה" לזהות "פורייה": (1) נרטיב שבו המוקדם משכתב את המאוחר ומעייב על היכולת להכיל אותו – ההיריון והאימהות המתקרבת (נמצא אצל שלוש מן המשתתפות); (2) נרטיב שבו המאוחר משכתב את המוקדם ומעלים אותו, דפוס המתבטא בהתנכרות הנשים לקושי שחוו (נמצא אצל שתיים מן המשתתפות); (3) נרטיב המשלב את שתי התקופות ברצף מתפתח (נמצא אצל שלוש מן המשתתפות). מפאת קוצר היריעה בחרנו לפרט שלושה סיפורים המייצגים את שלושת סוגי הנרטיב. שלושת הסיפורים שנבחרו כללו את עיקרי הנרטיבים שהופיעו גם בסיפורים הנוספים והתאפיינו בפתיחות, בפירוט ובעושר רב, שאפשרו לראות את תהליך הבניית הסיפור בצורה ברורה ביותר.

המוקדם משכתב את המאוחר – נועה: "לא טבעי בשבילי להיות בהיריון. מה לי ולהם?!"

נועה פותחת את הריאיון בפסקה ארוכה שבה היא מפרטת את התהליך של טיפולי הפוריות ואת התלאות שעברה בדרך. בסיומן של שתי פסקות ארוכות מאוד, המספרות בתשומת לב רבה ולפרטי פרטים את היסטוריית הטיפולים, מופיע ההיריון במילים בודדות, ושטף הדיבור מתחלף בשתיקה. כך במקרה הראשון:

... ברביעית היה עוד פעם היריון כימי ובהמישית הצלחנו.

לאחר המילה "הצלחנו" נועה נעצרה והמתינה לשאלותיי. המילה היריון לא הוזכרה כלל, ומבחינתה של נועה זה הסיפור וכך הוא מסיים. במקום נוסף בהמשך, לאחר שאני מבקשת ממנה להרחיב בכל הנוגע לתחושות ולחוויות לאורך התקופות הללו, היא מספרת בפירוט על הדיכאונות ועל היאוש שחוותה, על הטיפולים המתישים ועל התמצעותה בתהליך. גם במקרה הזה החיים המלאים והשופעים עיסוק וחוויה נקטעים במילים המכתיבות את סיומם הפתאומי של דבריה:

יש לי חברה שהגדירה את זה: אני עושה את זה בשביל הספורט. זה ממש ככה הרגיש. כאילו ממשיכים כי צריך להמשיך... ואז זה הגיע.

ההתאמה בין סיום המסע של קשיי הפוריות לבין סיום הדיבור־הסיפור של נועה יכולה ללמד על הנקודה שנועה לא המשיכה ממנה. המילה היריון טרם הוזכרה, אך נועה אינה ששה להגיע אליה. היא מרגישה ניבוחה מאוד לשתף אותי בסיפור הקושי, אך ברגע שההיריון פורץ לסיפורה היא נאלמת מולו. ביטויים לאופן הרהוט והשופט שבו היא מדברת על תקופת הטיפולים לעומת האופן הקטוע והמשותק־משהו שבו היא מגיבה כשהסיפור מגיע לנקודת ההיריון, כשהיא כבר בחודש השביעי, מופיעים לכל אורך הסיפור.

התבססות הקושי והתנהלות לפיו גם בעת ההיריון

בהתבוננות בתקופת הקושי בסיפורה של נועה ניתן להבחין ביסודות שהטמיעו בה את הזהות של "מטופלת פוריית". הדיכאון והיאוש שסבלה מהם גרמו לה לשקוע לחלוטין בעולם של טיפולי הפוריות דווקא מתוך הצורך להתבסס במרחב הזה ולגדול בו:

אני חושבת שההתמקדות שלי בקטע הרפואי הייתה כי שם יכולתי למצוא תשובות ושם יכולתי להתקדם ולהגיע למשהו.

היא מתחילה להתפתח בתוך המרחב של הקושי, כך שהזהות של "מטופלת פוריית" הופכת למטרה בפני עצמה:

בהתחלה לא היה לי כל כך עם מי לדבר. נגיד, הייתה אחת שידעתי שהיא עברה הפריות, ואני עוד הייתי נראית לעצמי כזאת קטנה לעומתה.

ככל שנועה ממשיכה להיות מטופלת פוריית, חייה הולכים ומצטמצמים לעיסוק בקשיי הפוריות בלבד, והיא מזניחה כל רכיב אחר של זהותה:

תעסוקתית למשל, תמיד כשבאתי לבחור מה אני אוהבת לעשות, אז המון מחשבות של: רגע, בזה אני לא יכולה לעבוד כי זה לא יסתדר עם הטיפולים. לי לפחות זה גרם לא לפתח קריירה. לא לפתח כלום.

הקושי להרות הופך להיות כל עולמה. מתוך כך ניתן להבין כמה המעבר להיריון היה דרמטי, משום שהוא עצמו עמד בסתירה לחווייתה המתמשכת כבעלת "בעיות פוריות", חוויה שחלק מזהותה נבנה סביבה במהלך שנות הטיפולים הרבות. גם במציאות של תחילת ההיריון נועה ממשיכה לחפש את המאבק. בעזרת הסיפורים שהיא מספרת לעצמה היא ממשיכה להיות חרדה ולכאוב את העקרונות:

גם כשכבר אמרו לי את החיובי, היו המון דמיונות שרצו. שההיריון יפסיק, שלא יהיה דופק. ההיסטריה שלי בהתחלה כשבדקו את שק ההיריון, שזה יהיה שלישייה או רביעייה, ואני אצטרך דילול, ברגע שאמרו שיש שק אחד הייתי היסטרית שבטח יש עוד אחד שתקוע בחצוצרות או משהו. פשוט כל הזמן חיפשתי איך זה משתבש, איפה זה אמור להשתבש.

דרך תחושות האבדן והקיבעון היא שבה אל תחושת הזהות העמוקה שנטמעה בה. למעשה, היא נמצאת במצוקה מול האפשרות שהיא תאבד את הזהות שיצרה לה כמטופלת פוריות ואחר כך תתאכזב. ההיריון בסיפורה של נועה הוא גוף זר ומשתק. הנגיעה בו היא זהירה, חשדנית ואף מכחישה:

כשהם אמרו את החיובי, אני הייתי בשוק טוטלי... באיזשהו מקום עד היום קשה להגיד שאני מאמינה לחלוטין שבסוף הגענו לסוף הטוב... דווקא בגלל שאני לא מאמינה שזה ייגמר טוב, אז אני פשוט נהנית מההיריון הזה כל עוד הוא קיים.

הניסיון לשלב בכל זאת את ההיריון בסיפור, אף על פי שהוא אינו מתיישב עם הסיפור המוכן מראש, מתאפשר בזכות קבלת ההיריון כמציאות זמנית, העלולה להתפוגג בכל רגע. משום כך מותר לה ליהנות ממנו, אך לא כבשורה כלשהי על לידה ואימהות, שהן כבר בעלות אחיזה מוצקה במציאות. מציאות זו מערערת ומבלבלת את נועה, משום שההכרה בה כרוכה בפרידה מסוימת מן הסיפור של קשוי הפוריות. לפיכך השלב הבא לאחר ההיריון עדיין אינו מוכל בסיפורה-עולמה. לכאורה, מאחר שמדובר בדבר-מה שנועה ציפתה לו כל כך, ניתן היה לצפות שהיא תתכונן לקראתו במלוא המרץ, אך לא כך הדבר:

בהרבה מובנים הרבה יותר קשה לי לחשוב על מה צריך לארגן. זה איפשהו מרחף שם ברקע [צוחקת]. אני מניחה שכשזה יהיה יותר קרוב, אני איאלץ להתעשת על עצמי כדי שמשהו יהיה בבית.

אף על פי שהיא בחודש השביעי להריונה, תיאור הידיעה על הלידה הקרבה, המרחפת ברקע ואינה עוברת לקדמת הבמה, מדגים היטב שהלידה הזאת עדיין אינה חלק בלתי נפרד מן הסיפור, אינה תכלית הדרך המפרכת שעשתה לאורך ארבע שנות הטיפולים.

דיכוטומיה בין התקופות ותחושת חריגות

תיאור המעבר מתקופת קשיי הפוריות אל תקופת ההיריון מלמד על הדיכוטומיה הגמורה שבה נוצה תופסת את שתי התקופות:

זה כאילו לעבור לעולם אחר. במחשבה, בהתייחסות של הסביבה, לגמרי, לגמרי, לגמרי. לעבור ממקום מאוד חשוך, מאוד נסתר, מאוד לא ידוע לכולם, מעולם נפרד לגמרי, לעולם האמתי, לעולם של כולם. שמים וארץ... אתה עובר ממקום שאף אחד לא יכול להבין אותך, לעולם הנורמלי. אז איפשהו נשארת איזה שריטה משם.

ניכר מן ההתייחסות של נוצה כי התקופות השונות ממוקמות רחוק מאוד זו מזו ומצויות בפער שלא ניתן לגשר עליו. המעבר ל"עולם האמתי, לעולם של כולם" כה חד במקרה שלה, עד כי אין פלא שההרגשה הדומיננטית הנחוות בעולם האחר היא של זרות, חריגות ובדידות. בגלל החדות שבמעבר נותר רושם מן התקופה הקודמת הטבוע עמוק בנפשה.

כבר בתחילת הריאיון הצהירה נוצה שקשיי הפוריות הם הסיפור, ולכן גם הזהות, שלה:

ברגע שעברנו הפריות, הפסקנו להסתיר. כל מי ששאל משהו, או אמר רבע משהו, שמע את הסיפור.

ההיריון אינו משנה את זהותה כמטופלת פוריות, אלא להפך – היא ממשיכה ומטפחת את הזהות הזאת ומעמידה על טעותו את כל מי שעלול לטעות ולחשוב שהיא אישה "רגילה" בהיריון:

אחרי ההיריון אפילו הרבה יותר. כמעט כל מי ש"אה, את בהיריון, איזה יופי", אני אכניס איכשהו את זה שזה היריון מטיפולים, לא היריון טבעי. גם אנשים זרים, שההיכרות שלי אתם מאוד-אוד-מאוד קטנה.

חוסר הרצון להתערות בזהות החדשה כאישה בהיריון, עד כדי דחייה מכך, בא לידי ביטוי גם בצורת החשיבה של נוצה. היא מסרבת למחוות המוענקות לנשים בהיריון ושבה להתנהלות של מטופלת פוריות המיוצגת על-ידי תחושות של בדידות וייסורים:

מוזר לי שעכשיו אנשים שרואים אותי: מה שלומך? הכול בסדר? עכשיו אני לא צריכה את הדאגות שלכם, הכול בסדר ברוך השם, אני מרגישה נפלא. איפה הייתם כל השנים שהייתי צריכה את זה. המון: אל תקומי, אל תגשי. אבל איפה הייתם כשהייתי אחרי שאיבה סמרטוט טוטלי, ועשיתם לי פרצופים שאני לא קמה?

אף על פי שנועה מספרת שהיא מרגישה נפלא, החיים שהיא מתארת מביעים מרמור והסתגרות. תקופת הקושי עדיין נוכחת בחייה ואף מצליחה להעיב על ההנאה ועל הרווחה שהיא יכולה להפיק מן ההיריון. על מנת להתיר לעצמה ליהנות מן ההיריון היא נדרשת לשלב בין חלקי אישיותה, כפי שבאו לידי ביטוי בשתי התקופות, אך הדיכוסומיה בין התקופות בסופורה מקשה על כך. אותה "היא", שחווה או דיכאון ובדידות, אינה מאפשרת לנועה לקבל עליה כעת את המצב החדש. הדבר משתקף בדרך שבה נועה נאבקת בניצני מחשבה חדשה המתעוררים בה. המאבק הנחוש באפשרות שדברים מסתדרים, מאבק שתוצאתו החוזרת היא שהזוהת המוקדמת משתיקה את הזוהת החדשה, הוא מאבק הקשור בנאמנות לזוהת הקודמת והמבוססת היטב, זוהת של מטופלת פוריות, ובהגנה נוקשה עליה מפני הזוהת של ה"אחרות" שהייתה ונשארה בדמותן של נשים בהיריון. נועה ממשיכה ומחפשת כיצד גם אימהותה תהיה חריגה משל שאר האימהות:

אני זוכרת שלב בהיריון שפשוט הטריף אותי שאני אהיה אמא מבוגרת. עשיתי סקר באתר: "באיזה גיל ילדת את הילד הראשון?" כדי לראות כמה אני רחוקה מכולן... זו השוואה שהיא אבסורדית. זה הגורל שלי. זה מי שאני.

ההיצמדות של נועה לזוהת של "בעלת גורל" של אישה הסובלת מקשיי פוריות מהווה את עיקר עיסוקה הנפשי במהלך ההיריון. הדבר משתקף בתחושת החריגות ובהמשכיות של חוויית החריגות הקשורה בהיותה אם מבוגרת. הדרכים שבהן נפשה נמשכת לעיסוק האינטנסיבי בקושי הן יצירתיות, הגנתיות והישרדותיות, אף על פי שהיא מבינה את עוצמת האבסורד. את הניסיון לשמר את זוהתה כסובלת מקשיי פוריות מאירה גם המשמעות שזוהת זו מעניקה לה:

יש בזה משהו, למרות שתמיד שנאתי שהיו אומרים לי: "כנראה שאת משהו מיוחד, נבחרת כמו האימהות להיות עקרה".

במילים אחרות, היא אינה קרבן של העקרות, אלא נבחרת. זו תפיסה המעניקה לה גאווה ומשקמת את השבר הנרקיסטי הקשור בעקרות. לא נגזר עליה להיות עקרה, אלא היא נבחרה להיות עקרה.

המפגש עם עולמן של נשים בהיריון, דרך הניסיון להיעזר בפורום הריון ולידה (בלא תאריך א, בלא תאריך, ב), מדגיש את החריגות שהיא חשה כלפי נשים אלו, אף על פי שכעת היא אחת מהן:

הטריד אותי מתחילת ההיריון בהיסטריה מה אסור לאכול... והם ניסו להגיד לי שזה דבר טבעי להיות בהיריון, תירגעי, תשחררי. ולא יכולתי, זה לא היה טבעי

בשבילי להיות בהיריון. הרגשתי שאני באה ממקום כל כך שונה. כיוון שונה של מנטליות, של מה לי ולהם.

מן העיסוק ההיסטרי, כלשונה, במה שאסור לעשות ניתן להסיק דבר־מה הנוגע לקושי לוותר על המקצב הנפשי החרד שליווה אותה לאורך הטיפולים. נועה גם מגלה תוקפנות כלפי מי שמנסה לבטל את הקושי, ולמעשה מאמצת לעצמה את הנציגות של כל בעיות הפוריות האפשריות:

אחת התגובות הכי נפוצות כששומעים שהייתי בטיפולים זה: "אני מכירה הרבה זוגות שהיה להם קשה בפעם הראשונה ואחר כך זה הצליח להם צ'ק צ'ק". זו תגובה שממש מרתיחה אותי, אני מאוד קיצונית בתגובות שלי. אני אומרת להם: "ואם אין לי חצוצרות, איך את אומרת לי משפט כזה. את לא יודעת בכלל מה הבעיה שלי." ודווקא אני באה ממצב ששחלות פוליציסטיות כן מסתדרות אחרי היריון ראשון. אבל... נורא מרגיז אותי.

כך נועה נאבקת במציאות של ההיריון "הרגיל" המאימת לגזול ממנה את מעמדה כסובלת מקשיי פוריות.

המאוחר משכתב את המוקדם: רוני – "אז זהו, אז כן, אז טוב"

בהתרשמות ראשונית, סיפורה של רוני מאורגן היטב. המגמה היא של עלייה, כלומר הנרטיב מתחיל בקושי, לאחרי התמודדות ולבסוף פתרון מוצלח. ואולם, בקריאה מדוקדקת יותר ניתן להבחין בסתירות ובקטיעות רבות הקיימות בסיפור. המשפטים הראשונים בריאיון עם רוני הם תמצית סיפורה:

זה מצחיק, כשאני מסתכלת על זה עכשיו אחורה, אני חושבת שאני עברתי את התהליך יחסית מאוד בקלות. כמו לכולם יש נפילות וכאלה, אבל אני מרגישה שעברתי את זה יחסית בקלות. וכשאתה נמצא בשלב שאחרי אז זה נראה לא כזה נורא. אבל בתכל'ס כשאני משחזרת, זה היה נורא.

בארבע השורות הללו רוני מספיקה להגדיר את תקופת קשיי הפוריות שלה כקלה יחסית, "עם נפילות כמו לכולם, אבל עדיין בקלות יחסית", ובסופו של דבר כתקופה נוראית. שני הסיפורים חיים בקרבה במקביל. לפי אחד מהם, תקופת קשיי הפוריות עברה בקלות, ולפי האחר, היא הייתה נוראית. לאורך הריאיון רוני בוחרת לספר את הסיפור הראשון, ואילו הסיפור השני תובע את מקומו בין השורות, כמעיד על ההתרחשות המודחקת, הסותרת למעשה את הסיפור שהיא מבקשת להציג. הסתירות והפערים הללו מלווים את הריאיון לכל אורכו.

שכתוב וגרסאות סותרות

בניסיונה לחפות על האכזבה בעקבות כישלון הטיפולים הראשונים היא טוענת שלא באמת ציפתה להשיג היריון:

וזהו, הזרעה ראשונה, אני מטבעי בן אדם קצת סקפטי, אז לא ציפיתי באמת שזה יעבוד. אבל כן, זה תמיד מאכזב, אחרי הזרעה הראשונה שזה לא מסתדר אז יש התרסקות.

המשפט מכיל שתי עמדות נפשיות מקוטבות: אדישות מול שבר נפשי. אירוע ההזרעה מסופר בשתי דרכים שונות, באופן הגורם להן למעשה לבטל זו את זו. רוני אינה מוצאת את האופן שבו תוכל לאחד בתוכה את הציפייה ואת האכזבה ברצף אחיד, והפער הזה יוצר את הסתירה הצורמת במשפט. גם בדיבורה על תקופת ההיריון, בהיותה בחודש החמישי להריונה עם תאומים, רוני מתהדרת בכך שהאיוון והסדר הטוב מאפיינים אותה: עכשיו בהיריון, הכול הרבה יותר מאוון אצלי, כאילו, flat line כזה. אין לי עליות וירידות קיצוניות.

הקו הישר, ללא סטיות והפרעות, המשמש מטפורה לתקופת ההיריון, מקביל לסיפור תקופת הקושי שבה הכול התקיים בקלות יחסית ללא התפרקויות קשות מדי או שבירות בדרך. גם במקרה הזה ההמשך חושף דברים אחרים – הבכי הופך לגיטימי בחסות ההיריון ואף משמש מקור לגאווה:

עכשיו אני שומעת המון דברים שישר גורמים לי לייילל, אני הורמונלית נורא, בקטע הזה הכול מאוד על סף...

שינוי הגרסאות החוזר ונשנה בסיפור של רוני מלמד מצד אחד על הבניה לאחור, כך שתקופת הקושי נתפסת היום כקלה וקצרה; מצד אחר, השוני בין התפיסות, ויותר מכך – השוני בין החוויות של אז ושל עכשיו – מעידים על תהליך הישרדותי שחלקיו אינם מעובדים, בניגוד לתהליך המכיל קבלה ועיבוד של העבר.

קיטועים, התעלמות ודיכוטומיות בסיפור

שתי מילים חוזרות אין-ספור פעמים בריאיון עם רוני. המילה הראשונה היא "קטע", והמילה השנייה היא "וזהו" – המסיימת כמעט כל משפט. ייתכן שההתייחסות לכל אירוע, תחושה וסיפור כ"קטע" מלמדת על הקושי ליצור המשכיות וזרימה בסיפור הפנימי, בנפשה של רוני. כמו כן, השימוש במילת הסלנג "קטע" מכיל משאלה כמוסה להרחיק את החוויה ולהתרחק ממנה. זה לא שבר, זו לא חוויה מכאיבה, זה פשוט "קטע". כמו כן, סיום משפטים רבים כל כך במילה "וזהו", אף על פי שהיא איננה מתאימה

לסיום משפט בעיצומו של סיפור, מעיד על חוסר הרצון של רוני להתעכב על הדברים, להפנים, להמתין ולהגיע לסיום שלם יותר. החזרה על הסיום "וזהו" קשורה גם היא להתייחסותה להתרחשות כאל "קטעים". ה"זהו" סוגר וחותך קטעים ומפצל אותם זה מזה. אין כאן תהליך רציף אחד, ולכן במישור הנפשי אי אפשר לחבר בין ההווה לבין העבר. צירוף מילים נפוץ פחות, אך מעניין מאוד, שחזר בריאיון, הוא "אז זהו, אז כן, אז טוב". ניתן לראות בכך ייצוג של הדרך שבה רוני חווה את סיפורה. משנגמרה התקופה של קשיי הפוריות, הכול נצבע בטוב ואין אפשרות להפיפה הדרגתית בין התקופות, שתאפשר לעבד ולהכיל את השינויים. השינוי חד עד כדי כך שהוא גודע תקופה שלמה ומבטלה. מעבר לכך, זה משפט המעיד על מאמץ לשכנוע עצמי, כלומר על שכתוב לא לכיד של הסיפור.

במקום אחר רוני מתארת לוח זמנים תובעני שהכתיבה לעצמה:

היה לי מין יומיים כאלה בחודש שהייתי מאוד מפורקת כזאת, וזהו, אחרי יומיים חוזרים לשגרה ומתחילים מחדש. לא, כן, אי אפשר, זאת אומרת לא נתתי לעצמי להישאב לתוך זה עמוק מדי, אבל אני כן יכולה להגיד שמבחינת האנרגיות הנפשיות, יש פחות. כאילו יש פחות כוחות, זה די קשה בקטע הזה.

לאחר שהיא מתארת כיצד היא קוטעת את ההתפרקות והעניינים שבים למסלולם, מופיעות בכל זאת בדבריה כמה מילים (המודגשות במובאה) היכולות להתפרש כאמביוולנטיות: מעין רצף של שיח פנימי שאינו נענה לדרישותיה אלא מבקש אחרת, אך עוצר את עצמו בסופו של דבר. היא ממהרת לדחות את המחשבות האחרות ולתרוץ באופן הגיוני את העובדה שלא אפשרה לעצמה לחוש את הכאב כך שהוא יכתוב את המציאות שלה. היא מתארת כיצד היא עוצרת את עצמה מלהגיע למקום שנפשה מבקשת לגעת בו. ובכל זאת, היא מסיימת בהודאה שהקושי הנפשי לא התרחק ממנה אלא תבע את מקומו אצלה.

גם בדרך שבה רוני מנסחת את השינויים שבכל זאת התחוללו בה בתקופת הטיפולים, היא קוטעת את הסיפור מבחינה מילולית וגם רגשית:

כולם באים אלייך עם כל מיני עצות – תאכלי סלק, תאכלי... כל מיני דברים מוזרים כאלה. אני מתעבת סלק ומצאתי את עצמי אוכלת סלק. עד שפשוט, הרציונל שלך חוזר לעבוד ואת עושה לזה איזה קאט כזה.

כשרוני מגלה מקום שהיא מנסה בו דברים חדשים, היא ממהרת להתבונן בעצמה מבחוץ ולהתנכר ל"אני האחר" שיצא ממנה. הדרך שבה היא מתמודדת אתו היא עבודה קשה שנועדה לקטוע אותו ולערוך את הסיפור כפי ש"האני המספר" שלה מכתוב. בדרך זו

הסיפור לא יכול את חלקיה החלשים. ההיגיון מבקש להכריע כאן, והוא דורש לכידות שתושג רק בעזרת זהות חד-משמעית וקבועה, המבטלת חפיפה של היבטים ילדותיים ונוקקים לצד היבטים בוגרים וחזקים באישיותה. חיפוש זהות, בעקבות הבלבול שנוצר, נחרץ בהזדקקות לבהירות, שאינה מותירה לסיפור מורכב יותר לצמוח במסגרת הדיכוטומית שנוצרה. הניגוד בין תפיסת הקושי שבטיפול הפוריות לבין הרף העין שהכאב והקושי תופסים בסיפורה של רוני משרת את צמצום המקום הנפשי שהיא מבקשת להקדיש לתהליך שעברה. יש כאן מנגנון של הקטנת הרגשות המתעוררים לנוכח הקשיים. תחושת ה"כלום לא קורה" מועצמת כשהרופא מסיים פעולה כירורגית חודרנית הכרוכה בכאב, והתגובה של שניהם היא צחוק:

זהו, ואז אחרי שלושה ימים, עושים את ההחזרה [של העופרים] שגם הייתה, אפילו הרופא שלי צחק עליי, הוא סיים אז שאלתי אותו "מה? זהו?!". והוא צחק "את לא מרגישה כלום, נכון?!". זהו, כן.

ייתכן שרוני אכן אינה מרגישה דבר, אך אפשר שהיא איננה מרגישה זאת מאחר שאינה מוכנה להתחבר למקום החש כאב. הדמות שיצרה, המתעלה על כל הכאבים והקשיים, ויותר מכך מעלימה אותם, מתארת דרך התמודדות ממדרת המגוננת עליה ובכך מקלה עליה, אך גם תובעת מחיר כבד של ניכור לעצמה ולתחושתיה.

שניות בתפיסת העצמי

בעקבות שני אירועים משמעותיים בסיפורה רוני רומזת על מישהי אחרת, הקיימת בה ומאיימת לקלקל את סיפורה. מדובר בשני אירועים שבהם רוני נשברה, לדבריה, והגיעה להתפרקות נפשית. אירועים אלו נחשפו לאורך הריאיון בצורה של פיסות מידע, כך שבכל פעם נרמז על פרט אחד מתוך הסיפור המלא. בסופו של דבר, רק בקריאה חוזרת ובהתבוננות מאוחרת בחומר הריאיון התקבלה תמונה ברורה יותר של מה שאירע ושל החוויה של רוני בזמן ההוא. נראה שיותר מכול, אירועים אלו אינם מתיישבים בנפשה של רוני באופן המאפשר לה לבטא אותם בשלמותם. ייתכן שהסיבה לכך היא שאירועי שבר אלו אינם נהירים אף לה עצמה, ודרך הצגתם אכן ממחישה עד כמה הם אינם מעובדים לכדי חוויה מגובשת. ייתכן שהפירוק שחוותה אז, בתקופה ההיא, נותר שבר לא פתור החבוי בסיפורה כממד מקביל, סותר, בתוך הסיפור המושלם שהיא מבקשת לספר.

שני אירועי השבר מופיעים בסיפור כשהם שזורים ומוסווים בתיאורים המדגישים את קלות התהליך ואת העובדה שרוני "לא עשתה מזה עניין", כדבריה. המילה "עצמי" חוזרת כל אימת שהיא מאפשרת לעצמה לבטא את השבר, והיא מתבוננת בו מבחוץ:

לתקופה מסוימת הייתי בן אדם אחר ממה שאני בטבעי. את מאבדת משמחת החיים. הכול נהיה נורא כבד, הכול נהיה נורא קשה. האנרגיות באמת הולכות

ונעלמות. ומבן אדם שבטבע שלו הוא מאוד חייכן ומאוד happy כזה וחיובי בדרך כלל, הפכתי לצל של עצמי.

מעבר לקושי הנובע מחוסר הפוריות רוני חווה קושי של ממש לשאת את הצדדים האחרים שהתגלו בה, ייצוגי עולם הצללים הפנימי המאיים על העצמי המוכר לה. היא נאבקה לשמור על ה"עצמי" שלה. שוב עולה השאיפה לכלול הכול בתחומי ההיגיון ולא לפגוש את החולשה המבעבעת בתוכה מתוך אימת הפירוק. כך לדבריה:

זאת הייתה פעם ראשונה שממש התפרקתי. זהו. כל הזמן החזקתי את עצמי נורא נורא חזק...
נורא נורא חזק...

כאשר רוני התבקשה בריאיון לספר על שיר שליווה את תקופת הטיפולים, היא ציינה בין השאר את השיר "עד מחר" שכתב אביתר בנאי, ובייחוד שורה אחת מתוכו: "אסור לך לחשוב שאת כל כך עייפה". במקור מילות השיר הן "אסור לך לחשוב כשאת כל כך עייפה". מן השורה הזאת, ומן הדרך שבה רוני משנה ומשבשת אותה, אפשר להבין כמה חזק היא נאבקה בעצמה שלא להתעייף ולא להישבר. עניין נוסף העולה מן השיבוש הזה הוא נושא ההכחשה של הקושי: לא "אסור לך לחשוב כשאת כל כך עייפה" אלא "אסור לך לחשוב שאת כל כך עייפה". במילים אחרות, אולי אם לא תחשבי שאת עייפה או לא תודי שאת עייפה, לא תהיי עייפה. אולי אם לא תודי שכואב לך, לא יכאב לך. השניות בחייה של רוני באה לידי ביטוי בסיפור הזה:

את עושה הכול בחיים כדי להיות נורא בסדר כזאת. להיות אישה טובה, ולהיות בת טובה, ולהחזיק בית כמו שצריך וזה. ואו בקטע הזה שהוא לב הנשיות את כאילו לא. זה הקטעים הקשים. אני נורא נעלבתי שזה לא עובד כמו שצריך. את יכולה לבוא לזה הכי בבגרות ולהבין וזה, אבל יש כך בפנים את הילדה הקטנה ששואלת "למה דווקא אני", ו"מה לא בסדר אצלי?", זה הקטעים הסוחטים.

הבגרות שרוני רגילה אליה מאוימת פתאום מצד קולה של הילדה הקטנה, הנעלבת. אלו הם שני צדדים שרוני מכילה בתוכה, והם מתחלפים ביניהם בתקופות שונות. ברגע שהקושי חולף, נראה שהיא נוטה להדחיק את הקול הילדוני, לשכוח אותו ולהותירו אי שם כצד שולי ומיותר. רוני מתנכרת לאותו "עצמי" נבוך, נשען, מתפרק, שהגיה מתוכה בניגוד לרצונה:

אני עם עצמי עם בעלי באוטו... פתאום יצא ממני איזה מין כזה משפט נורא קיצוני כזה של, משהו, לא יודעת, שאני על סף התפרקות, שאני על סף התמוטטות, מין משהו נורא דרמטי כזה, של דרמה-קוויין, שאני נורא לא. ואני זוכרת שהסתכלתי על עצמי מהצד וחשבת: "מי זאת המפלצת

ההורמונלית הזאת? זאת לא אני!" יום למחרת כבר הרגשתי, התחלתי להרגיש שאני חוזרת... הרגשתי שאני חוזרת לעצמי.

הניסוח "אני עם עצמי עם בעלי באוטו" חוזר לאותה חוויה מנוכרת הבאה לידי ביטוי בצירופים "צל של עצמי", "מרדף אחרי הזנב של עצמי", "הסתכלתי על עצמי מהצד", "אמרתי לעצמי enough is enough". הניכור הוא כלפי הדמות האחרת שתפסה את מקומה, או את מקום העצמי המוכר לה, בסיפור. הדמות הזאת היא המתפרצת ומספרת על חוויית ההתפרקות וההתמוטטות שבפנים. אך בניגוד לאפשרות להתחבר אליה, רוני עושה לדמות הזאת דמוניזציה ומעדיפה לשוב ולדחוק אותה פנימה. לאחר אירוע ההתפרקות רוני שבה "להחזיק את עצמה חזק", להיאחז בדרך שבה היא מכירה את עצמה ולהגן על עצמה מפני שינוי והכרה חדשים, שהיא אינה מסוגלת לשאת. ההתנגדות לשינוי מתבטאת באי-ההכלה של הזהות הורה שהתגלתה בתקופת הקושי. רוני מסרבת להכיר בה כחלק ממנה, ולכן היא מנסה למחוק את התקופה הזאת. מתוך מקום הגנתי היא בונה סיפור שתוכל לשאת, המחפה על סיפור השבירה וההתפרקות שאיננה מסוגלת לשאת.

שכחה והשבת הסדר על כנו

השכחה מופיעה כמה פעמים בהתייחסות לעבר:

אני לא בן אדם נשען מטבעי, בעלי למד עליי כמה דברים שהוא היה מעדיף לשכוח [צוחקת]. [ובהמשך:] אבל מהרגע שאתה עובר את זה, הכול מרגיש, אתה כאילו שוכח שזה לא נעשה בדרך הטבעית, ברגע שהגוף קולט את ההיריון, אז את מרגישה שהסדר חוזר למקומו.

הסדר החוזר למקומו יכול להיעד על ניצחוננו של הסיפור, המתמודד עם סיפור הצללים שאיים לגזול את מקומו אך הוכרע והוכחד. בעזרת סיפור החוזק הדומיננטי שרוני בוחרת לספר, היא יכולה להשתמש בעבר ולא למחוק אותו:

זה שאני סיימתי עם זה עכשיו, זה לא אומר שאני צריכה למחוק את ה... אני גם לא רוצה למחוק את הפרק הזה מהחיים שלי, כי אני חושבת שהוא עשה לי הרבה דברים טובים בין השאר. אז זהו, אז כן... היום אני מסתכלת על כל התהליך בכלל, כעל איזשהו קטליסט [קטליוטור, זרז] מאוד חיובי בחיים שלי.

רוני עיבדה את סיפור העבר לתוך חייה כך שהוא ישתלב כפרק מקדם בתהליך. עובדה זו עצמה היא מהלך נרטיבי מעצים. ואולם, ההתעלמות מן המשבר החריף שחווה משכתבת את הסיפור וגורמת להצגה מצונזרת שלו. התוצאה היא סיפור רווי סתירות, קיטועים, הכחשות והבלחות של צדדים שאינם מעובדים. בסופו של דבר, בריאיון

עם רוני ניכר מאמץ נפשי להסתיר ולשכוח את השינויים הנפשיים שנחשפו בתקופות הקשות. היא נאחזת אחיזה נוקשה בהווה, המסמן את הסדר ששב למקומו ופוטר אותה ממתן מקום רחב מדי לקשיי העבר. עם זאת, אי-היכולת לפנות מקום לחוויות המאיימות והטעונות מקשה על רוני להתבונן בעברה בכנות ובאמפתיה ולסגור כהלכה את המעגל. התבוננותה של רוני באותם אירועים שבהם גילתה קושי וחולשה נותרת אפוא מרוחקת ומנוכרת.

נרטיב משלב: נטע – "אתה לא מוחק באחת את כל מה שעברת, אבל זה כן פתאום הופך את זה לשווה את זה, נותן משמעות"

נטע פותחת את סיפורה בהקדמה מפורטת על קורותיה. היא מספרת על המקום שגדלה בו ועל המושב שבעלה מגיע ממנו. היא מדברת על היכרותם ועל הבילויים שבילו בשנות החברות ומספרת בהרחבה על חתונתם לפני חמש שנים. בכך היא למעשה נותנת רקע לסיפור של קשיי הפוריות וממקמת אותו כפרק אחד בסיפור חייה. היא גם מספרת דרך כך על חייה לפני קשיי הפוריות ומוסיפה שסיפורה רחב הרבה יותר מסיפור קשיי הפוריות שבו עומד להתמקד הריאיון.

מבחינת מבנה הסיפור, מדובר במבנה מושלם של סיפור קלאסי. מבחינת הרצף הכרונולוגי, קיימת חלוקה ברורה לתקופות וזרימה שיש בה נקודת התחלה, נקודת שפל, נקודת שיא וסוף טוב. התקופות המופיעות בו מסודרות באופן הדרגתי והרצף הוא סיפורי וכרונולוגי בעת ובעונה אחת: חיים רגילים, גילוי הבעיה, התמודדות, קושי, התרסקות, שינוי, שיפור הדרגתי, שיא, ניסיון הדרגתי לשוב לנורמליות החדשה. בהגדרותיה של נטע ניתן לראות זאת כך:

[תקופת ה"לפני"] התחתנו, וממש לא היינו בראש של ילדים. זה מין תקופה כזאת שהיה לנו די ברור שאנחנו לא רוצים מיד. [תקופת האופטימיות] זו תקופה כזו בעצם שזה מתחיל ככה להעסיק. [תקופת הקושי] זאת תקופה שאני ממש הכי הכי זוכרת כי הייתי חסרת כל כוחות וממש מיואשת ועצובה. [תקופת ההתרסקות] זאת הייתה ממש התרסקות. זה היה ממש כאב לב נוראי... זה היה ממש תקופה נוראית. [תקופת התפנית] [ה]עצמי השתנה במהלך התקופה הזאת. כל התקופה מסביב, כלומר לפני ואחרי, היה בזה משהו של תפנית.

ההתייחסות הבולטת של נטע לחלוקה לתקופות מעידה על הארגון הפנימי של הסיפור בתוכה. כמעט אין קטיעה או פלישה של תקופה אחת לתוך האחרת, אלא רק כמה הערות של "בדיעבד" שבהן נטע מלמדת על ניסיונה מאז, הגורם לה לראות היום את הדברים באופן שונה, ובכל זאת בהרבה אמפתיה למקום שהייתה בו. למשל:

אמרתי: "נחכה ואז אם אני אכנס להיריון, בסוף הלימודים אלד". היום במבט לאחור זה נראה לי מחשבה מאוד נאיבית, אפילו מגוחכת, כי במקום שהייתי

בו זה באמת קצת היה ילדותי. אבל כנראה שלא הייתי במקום לחשוב על זה יותר לעומק.

אף על פי כן, היא מקבלת את הדרך שנהגה בה אז, וההבנה שזה היה ילדותי איננה מגנה אלא דווקא רומזת על כך שלתפיסתה זה היה שלב התפתחותי מוקדם אך הכרחי. נטע מסיימת את סיפורה בהתבוננות עליו כעל מסע, שעדיין נמשך:

זה באמת מסע שהוא לא נגמר, אבל כן הוא במקום אחר. אני כן במקום אחר במסע. השלוש שנים האלה הם היו החלק אולי המפרך לעומת עכשיו. זה חלק אחר במסע.

המבט לעתיד יוצר המשכיות של תקופת הקושי ומאפשר לה ליצור מעין ספירלה עולה, מצמיחה. מתוך כך היא יכולה להכיל את העבר, להיות נוכחת בהווה ולפסוע אל עבר עתידה בביטחון ובציפייה. סיום הסיפור מעניק תחושה חזקה של תנועה מתמדת, הקיימת גם לכל אורך הסיפור.

יכולת לזכור וללמוד מניסיון

היכולת לזכור את תקופת הקושי, את "הסיפור המוקדם", בולטת מאוד אצל נטע. ניתן לראות זאת באמצעות החזרה המרובה על המילים "אני זוכרת", בייחוד בתקופה המכונה "תקופת ההתרסקות", שבה נקלט היריון אך נפל לאחור כמה ימים:

יש היריון. זה היה חודש שלא עבדנו על טיפול. אני זוכרת את זה מאוד מאוד טוב. גילינו את זה בבדיקת דם, זה היה בערב, כמה ימים לפני יום כיפור, של לפני שנתיים. והיינו ממש בשוק, ממש בהלם וממש מאושרים.

הנפילה של ההיריון הכימי, ובעקבותיו השבר שחוותה נטע, מודגשים שוב ושוב וחרוטים עצמוק בזיכרונה:

זאת הייתה ממש התרסקות, התרסקות, התרסקות. זה היה כאב לב נוראי. כי זה כבר הייתה וזה נלקח. זה היה ממש תקופה נוראית. אני זוכרת את ה... אני זוכרת את סוכות, כי זה החג שבא אחר כך. אני ממש זוכרת שפשוט כל החג בכיתי. ממש אני זוכרת, זה היה התרסקות מבחינתי מבחינה נפשית.

היכולת של נטע להיזכר באותה תקופה קשה, שהותירה בה רושם עז, מלווה ומשמשת אותה בהתמודדותה עם אתגרים נוספים. כשחוותה בשנית נפילה של היריון כימי, היא זכרה את תקופת ההתרסקות ובעזרת הזיכרון הזה והמגע עמו הצליחה להתמודד טוב יותר עם הנפילה:

אבל זה לא היה אותו דבר כמו בפעם הראשונה כי... זה כן היה מאוד מאכזב שזה נקלט ונפל. אבל בגלל שזה כבר קרה לנו מאוד נזהרתי לא לשמות. כן התאכזבתי אחרי יומיים שזה לא עולה, אבל זה לא חזר על אותה התרסקות, ואותה אכזבה. גם אני הייתי במקום אחר. במקום יותר רגוע, יותר משוחרר, יותר מאפשר. זה היה מאוד מאכזב אבל לא שובר, לא מרסק.

הזיכרון משפיע על ההתמודדות באופן שאיננו מותיר אותה ממורמרת או מיואשת, אלא דווקא מסתגלת יותר ולמודת סבל, כך שהיא משתמשת בידע הנובע מן הסבל שחווה על מנת למנוע את הישנותו. זה הודגם בדרך שבה הציפייה למשבר נפשי נוסף, בעקבות איבוד היריון, אפשרה לה להיערך טוב יותר למשבר אפשרי בעתיד. הזיכרון לא היה רק זיכרון של המשבר עצמו, אלא גם הזיכרון של הכוחות שגילתה בתוך השבר הזה ושכאמצעותם התגברה עליו בסופו של דבר.

מהתמודדות עם תחושות קשות לגמישות – קבלה עצמית

הדרך המורכבת שבה חוותה נטע את הקושי מלמדת על הדיאלוג הפנימי שהיא מנהלת במטרה לשמור על אורח החיים הרצוי מבחינתה. ניסיון זה מלווה בהכלה של תחושות קשות וסותרות:

השלוש שנים האלה מלוות בתחושות קשות של קנאה, ואתה שונא את עצמך על זה שאתה מקנא, והשוואה כל הזמן לאחרים – אתה כל כך שמח בשבילם, אתה כל כך מקנא. כל כך קשה לך להיות אתם. אתה כל כך לא רוצה להתנתק מהחברים שלך ולא מוכן לזה שבגלל זה לא יהיו לך חברים. להיות נפול פנים כל הזמן ושלא כיף להיות אתך.

התיאור מלמד על יכולתה של נטע להתבונן בעצמה בגמישות, להכיל שני ממדים הכרחיים בנפשה, על אף הקונפליקט התמידי שהם מלבים בתוכה. לשון הזכר שהיא נוקטת, לשון המאפשרת הרחקה, מעידה ככל הנראה על דיאלוג שהיא מנהלת מול הרגשות הללו שגילתה בעצמה. היא בונה מרחב נפשי מורכב, שבראייה לאחור מצליח לשאת ולתחזק מנעד של רגשות קיצוניים ולשמר תפיסת עצמי שהיא יכולה לשאת.

שינוי ראש

המעבר לחוויית ההיריון מתואר אצל נטע גם הוא בהדרגה:

באנו אחרי שישה שבועות לעשות את האולטרה-סאונד וראינו שק היריון. זה היה לא יאומן. אני התחלתי לבכות על הכיסא שם, של הטכנאית. בעלי נלחץ מזה שאני בוכה "מה את בוכה?", כבר לא ידע מה לעשות אתי [מתגלגלת מצחוק].

תערוכת הרגשות העולים בה, תערוכת המשלבת עבר והווה, בכי ושמחה, חרדה ותקווה, מודגמת בסיטואציה הבאה, המלמדת כמה החוויה מבלבלת:

שלוש שנים היינו כל כך בתוך הטיפולים, בתוך השגרה של שלילי, שלילי, שלילי, שפתאום קשה לך לשנות את הראש ולהגיד: רגע, זה חיובי, זה קרה, זה קורה, באמת מדהים. משהו שכל כך ציפית לו וייחלת לו וחיכת לו, ופתאום זה קורה. וזה די פתאום [צוחקת] למרות שזה... אבל זה די פתאום.

לדבריה, ההיריון מפתיע משום שהופנמה הציפייה לו ולא המחשבה שיתממש או שהופנמה הציפייה שלא יתרחש. הדרישה "לשנות ראש" מתוארת כקשה, או לפחות כלא פשוטה. נראה שבכך נטע נותנת גם כעת, כשהיא כבר בחודש השביעי להריונה, מקום לעבר שבמשך תקופה ארוכה ולא מבוטלת עיצב בה צורה מסוימת של חשיבה ותפיסה, תפיסה שלא ניתן להפריך בן־רגע. נטע אומרת שהיא מוכנה להיפרד בהדרגה מן החרדה שהגנה עליה מפני אכזבה בתחילת ההיריון:

כל הזמן שמרנו על פינה של חרדה, כדי לא להתאכזב אחר כך, ולקח לנו זמן להשתחרר מזה... היה איזה שלב בהדרגה ממש שאמרנו: בואו נירגע, בואו ניתן לחרדה הזאת לרדת ונתווה את ההיריון כמו שהוא.

ככל שהיא מאפשרת לרמת החרדה לרדת, ההיריון יכול לתפוס את מקומה ולהיחוות במלואו. בהתבוננות בתהליך שעברה נטע יכולה לראות את האופן שבו הוא משוכתב אחרת מתוך נקודת מבטה היום:

אתה לא מוחק באחת את כל מה שעברת, אבל זה כן פתאום הופך את זה לשווה את זה. נותן משמעות. זה סוג של מתנה מאוד־מאוד גדולה. מאור פנים, כל מיני דברים כאלה חולפים לי בראש.

הבחירה לא למחוק את העבר, אלא להקנות לו משמעות של תהליך שהוביל למקום שהיא נמצאת בו היום, משלבת אותו כרכיב הכרחי בהתפתחות ובשינוי. האסוציאציה שעולה לנטע בהקשר הזה היא הביטוי "מאור פנים". קודם לכן, כשתיארה את הקושי שחוותה במעגל החברתי, השתמשה בביטוי "נפולת פנים". הקרבה בין הביטויים יכולה ללמד על אותם פנים, שקמו ונפלו בהתאם לחוויות שחוותה. אך יותר מכך ניתן ללמוד על הפנים של נטע כסמל לעצמי שלה (אולי גם כסמל לפנים שלה), והם נוכחים מאוד לאורך כל הדרך ומקיימים דיאלוג חי ורב־עוצמה עם המתרחש. מחד גיסא, העבר מתקיים בתוך סיפורה אך אינו משתלט עליו, ומאידיך גיסא ההווה איננו מוחק את העבר.

דיון

מוקד המחקר מצוי בתקופת המעבר מעקריות לפוריות ובסיפורים המציבים במרכזם את המעבר מזהות עקרה לזהות פורייה. ניתוח הממצאים התחקה אחר הופעה של המוקדם והמאוחר בסיפורים ואחר מידת השילוב בין התקופות. אופן הניתוח הזה הניב שלושה סוגי נרטיב שעלו מן הראיונות: (1) נרטיב שבו הסיפור המוקדם משכתב את הסיפור המאוחר ומעיב על היכולת להכיל אותו – ההיריון והאימהות המתקרבת; (2) נרטיב שבו הסיפור המאוחר משכתב את הסיפור המוקדם ומעלים אותו; (3) נרטיב המשלב בין הסיפורים ומבטא את המורכבות של המציאות הנדונה. הדיון מתמקד ברלוונטיות של היכולת ליצור נרטיב משולב, המחבר בין התקופות השונות ובין אזורי הקושי ואזורי החוזק ומאפשר להתמודד באופן מיטבי עם מצבי משבר.

ניתוח נרטיבי מחויב להידרש לא רק למה שמסופר אלא גם לאופן שבו הוא מסופר: מה הודגש ומה הושמט, איזה משקל קיבלו הנושאים השונים, מה צורתו של הסיפור ועוד (ספקטור-מרזל, 2010). השימוש במחקר זה במושגים כמו "מוקדם" – המתייחס לתקופה של קשיי הפוריות, ו"מאוחר" – המתייחס לתקופת ההיריון, מספק הבחנה שיש לה ערך פרוגנוסטי. סיפורי חיים שהמוקדם בהם משתלט על המאוחר או מפריע למאוחר להתהוות מאפיינים, ככל הנראה, אנשים המתקשים מבחינה נפשית במעברים ובמצבים חדשים. מצבים חדשים, המאיימים על זהותם, מייצרים אצלם התנגדות לשינוי אפשרי. ייתכן שברקע לכך עומד מבנה אישיות נוקשה יותר, שמתוכו קשה לקבל את החדש גם כאשר הוא מיוחל ונתפס כחיובי. מנגד, מי שהמאוחר משתלט אצלם על המוקדם והטוב דוחק את העבר למקום שולי, ייתכן שלא עיבדו את תקופת הקושי באופן המאפשר לה להתמזג בתוך סיפור החיים. ההתנגדות לשינוי ולחידוש מופיעה גם במקרה הזה, אם כי באופן הפוך, כאשר השינוי המשברי הזמני נמחק, והסדר שקדם לו שב למקומו כאילו לא אירע דבר. בשני המקרים ייתכן שזו תוצאה של "מוקדם" שנחווה כטראומטי במיוחד ולא עובד כנדרש.

שיטת המחקר שנבחרה לעבודה זו, ניתוח סיפורים ככלי המחקר, מציגה ממד ייחודי שהסיפור מאפשר לנו לזהות. הסיפור בבסיסו מייצר חיבור, יוצר לכידות וזרימה ומבנה את ההיגיון המצרף את החוויות השונות. משתנה הרצף שימש מדד עיקרי לניתוח אופי הסיפורים, הבחין בין הנרטיבים וסימן יכולת לשלב בין החוויות של קשיי הפוריות לבין השינוי שהגיע עם הצלחת הטיפולים וההיריון. מנקודת המוצא של התאוריה של קליין (Rosenfeld, 1971; Sohn, 1985; Steiner, 1993), הקושי בתנועה בין העמדות הנפשיות מביא ליצירה של מעין מקלט – ארגון פתולוגי קשיח של הגנות שבו נשמר המצב הרגשי ללא אפשרות לשינוי, הגנות הנובעות מיחסי גומלין בין העולם הפנימי לבין העולם החיצוני. ברצוננו להציע כאן כי חציצה זו מתקיימת גם בתוך העולם הפנימי, בין העולם הפנימי המוכר והרצוי לנו לבין העולם שאנו מבקשים שלא להכיר. מדובר

באיוון שברירי שבו הפרט מגן על עצמו מפני הפירוק באמצעות הפיצול, משום שאין בו יכולת לעבד את הקונפליקטים ולחוות את הכאב הכרוך בשילובם לתוך מבנה אחד. קושי זה ניכר בשני סוגי הנרטיב שבהם הסיפורים אינם משולבים – המוקדם משכתב את המאוחר (נועה) או המאוחר משכתב את המוקדם (רוני). ניתן להדגים את הקושי דרך העיסוק האובססיבי של נועה בשאלה כיצד הריונה יכול בכל זאת להשתבש. התנהלות זו מעלה את השאלה אם מדובר רק בחרדה, אף אם מוגברת, מפני אבדן היקר או שמא מדובר בביטוי של משאלות הרסניות כלפי ההיריון, משאלות שמקורן באותו חלק שנסוב סביב העקרונות ומתקשה לקבל את השינוי. ייתכן שחששה נובע גם מן המחשבה שבניגוד למקום שמצאה לה כאישה עקרה, היא לא תמצא את מקומה כאישה הרה ואחר כך כאם. חשש זה, המאיים על תפיסת העצמי שלה, עולה בדבריה על כך שהיא "נבחרה להיות עקרה כמו האימהות". מחשבה זו יכולה להיות מוסברת כביטוי לאופן שבו דרך בעיית הפוריות זכתה נועה, בעיני אחרים ובעיני עצמה, למקום ייחודי ולזהות מובחנת. ייתכן שהיא מרגישה שקבלת ההיריון פירושה "ויתור" על המקום הנבחר, ויתור ההופך אותה ל"אחת מני רבות" ושולל את ייחודה. חוסר יכולתה לעבד את החוויה, לקבל את המציאות המשתנה ולהפוך אותה לסיפור משולב מלמד על קושי להתקיים במציאות שבה הטוב והרע מוכלים בתוך סיפור אחד ואינם סותרים ומבטלים זה את זה, גם אם הם קונפליקטואליים. שימור הזהות של מטופלת פוריות משרת את תחושת הביטחון שלה במוכר המלווה אותה שנים. ההתבססות על המוכר אינה מניחה לה לקבל את החדוש, והדומיננטיות של תקופת הקושי משתלטת ומשכתבת את סיפור ההווה שההיריון נחוה בו כגוף זר. אייכולתה של נועה להכיל את השינוי בעלילה מקשה עליה להסתגל למצב החדש ולהיערך לקראת הלידה המתקרבת ולקראת האימהות. התפיסה הדיכוטומית של התקופות השונות מהדקת את אחיזתה בקושי, גם כשהיא מביטה קדימה ומגייסת את כל כוחותיה כדי לשמר ולתחזק את זהותה העקרה.

גם בסיפורה של רוני, המציג שכתוב הפוך לזה של נועה (כלומר, שכתוב של המאוחר את המוקדם), ניכר שהיא מתבצרת בתפיסת סיפורה כטוב ונמנעת מאזכור של הקושי, שהיה אף הוא חלק מן התהליך. נראה שבעבור רוני, כל קושי המופיע בסיפור מאיים על הטוב שהיא אוהדת ונאחזת בו, ובשל כך הוא מודחק בשיטתיות. מאופיו של סיפור כזה מתקבלת תחושה של ניתוק, ומן הסיפורים הכלולים בשני סוגי הנרטיב, שהציגו צורה כזו או אחרת של שכתוב, עולה תמונה התואמת את הדימוי בתאוריה של קליין – של מקלט הגנתי שבתוכו לא ניתן לנוע ולחוש במנעד רגשי רחב (קליין, 2002; Rosenfeld, 1971; Sohn, 1985; Steiner, 1993). רמזים להופעתה של מורכבות, שהתקיימה בכל זאת בסיטואציות המתוארות, מועלמים אפוא במהירות מן הסיפור. לעומת זאת, מהתבוננות במבנה הסיפור של נטע עולה ובלטת זרימה מסודרת וברורה, הנוצרת כשהתהליך הולך ונבנה, הולך ומתפתח. המבנה המשורטט הוא של סיפור מסוג "מסע הגיבור". מסע הגיבור הוא מטפורה פסיכולוגית, הלוקחה מן

הרעיונות של פסיכולוגיית המעמקים האנליטית של יונג. היא מבוססת על מושג מיתולוגי שבו מטרתו של הגיבור במסעו היא למצוא את האוצר ולהתגבר על מכשולים תוך כדי התבגרות וגילוי של מקור החיים (Sharp, 1991). החזרה הביתה, שהיא התחנה האחרונה ב"מסע הגיבור", היא המקום שממנו יוצאים למסעות נוספים. אצל נטע אין ערבוב של התקופות או דומיננטיות של תקופה אחת על פני האחרת, אלא קיים מרחב שבו היא מעבדת את החוויות ובו היא מוצאת מקום לזיכרונות העבר. עוד מודגשת בסיפורה היכולת לאחוז בשני הקצוות, לא למהר ולהכריע מי היא, ויכולת זו מלמדת על אינטגרציה ועל פתיחות לרעיון שדברים משתנים ועוד ישתנו.

הסיפור המושקף לעומת הסיפור הגלוי

אפשר לבחון את משתנה הרצף גם לפי ציר החיבורים והמתקפה עליהם, שהתווה ביון (Bion, 1959). בהשאלה מן החשיבה של ביון בדבר חיבור (linking) ומתקפות על חיבור, ניתן לחשוב על ה"חיבור" בנרטיב במונחים של שילוב בין התקופות ושל הסכמה לכונן רצף היסטורי ורגשי. לעומת זאת, ב"מתקפה על החיבור" אפשר לראות ביטוי לנרטיב שיש בו סירוב לכונן רצף, והסיפור מותקף ומפורק לשתי תקופות בלי שיש אפשרות לשלב ביניהן שילוב פורה.

אם ננתח את סיפורה של רוני, שהדגים נרטיב שבו המאוחר משכתב את המוקדם, לפי הציר של חיבור ומתקפה על חיבור או של חיבור וחיבור לכאורה, נבחין בסיפור "מותקף". הסיפור שרוני מספרת נשמע ברגע הראשון כסיפור מושלם, רציף. בקריאה ובניתוח מדוקדקים יותר התגלו קיטועים, סתירות וסירוב לדעת, שניתן להגדירם כסירוב לחבר. לפי ביון (1959), בבסיס המתקפה על החיבור נמצא סירוב לדעת את המציאות הנפשית. רוני, ככל הנראה, אינה רוצה להיות במגע עם הרגשות הבלתי נסבלים של הקושי, השנאה וחוסר האונים שחוותה ברגעים מסוימים. היא מסרבת לדעת אותם כעת, משום שתובנה זו בלתי נסבלת בעבורה וייתכן שהיא סירבה להכיר בהם באופן מלא גם בזמן החוויה עצמה. הסיפור שהיא מביאה הוא סיפור מושלם אך הגנתי, והמתקפות הרבות על החיבורים בתוכו, הבאות לידי ביטוי במבנה הנרטיבי והלשוני, אכן חושפות זאת. "המפלצת ההורמונלית" שהיא מציבה במקומה, תוך הסבר שזו איננה היא אלא ההורמונים הפועלים בתוכה, היא ביטוי מוכר לחווייתן של נשים רבות בטיפולי הפוריות. החלק שהיא מסרבת לדעת, או שממנו היא נמנעת, נוגע לאפשרות שהמפלצת שהיא מדברת עליה אינה רק מפלצת "הורמונלית", אלא חלק מעצמה ומאישיותה. המפלצת מסמנת למעשה את כל אותם מקומות אפלים, לא ידועים, חלשים ואולי אף אלימים, מקומות שהיא מכנה בשם "מפלצת", משום שהיא חווה אותם כהרסניים ואסורים, ולכן גם נמנעת מלדעת אותם. "המפלצת ההורמונלית" מספקת אפוא דרך טובה, הזוכה גם להכשר הרפואה, לומר "זו לא אני". ניתן לומר כי זה חלק שלה שהיא מסרבת לחבר אל תפיסתה את עצמה.

אם כן, באמצעות מדדי המחקר הבוחנים רציפות ומתן מקום בסיפור ניתן לעמוד על פן נוסף המצוי בכמה מן הסיפורים: הסיפור המושתק המלווה את הסיפור הגלוי. אין מדובר בסיפור מקביל או במבנה של סיפור סמוי בצד סיפור גלוי, אלא בסיפור מפוצל שבו גלוי מתוקף בצורה שיטתית, ובד בבד הוא מותקף ומתגלים בו סדקים, קיטועים וקרעים. הביטויים שהנשים משתמשות בהם בסיפוריהן מאפשרים לזהות את מה שבסיפור המודע, הגלוי, איננו קיים כלל. מבחר המילים, ובעיקר מטבעות הלשון והדימויים החוזרים על עצמם, הם שמאפשרים את ההבחנה בפיצול. לעומתם, בסיפורים ניתן מקום לשתי התקופות, והם מביאים לידי ביטוי את יכולתן של הנשים לתאר את הקושי ולהכיר בכך שהוא חלק מרכזי מן החוויה שחוו, חלק שהן עדיין מתמודדות אתו. בתוך הסיפור "המותקף" אין כל יכולת לשלב בין הקושי של העבר לבין הטוב של ההווה, והם נותרים מפוצלים זה מזה: האחד מכסה על האחר, והאחר "מתקף" אותו וסודק אותו מבפנים. הסיפור המשולב מעיד אפוא על יכולת חיבור והסתגלות, ואילו הסיפור ה"מותקף" מעיד בעצם מהותו על מנגנונים נוקשים החוסמים את תהליכי ההסתגלות.

ריבוי הקולות שעלו מן הסיפורים מספקים הצצה למפגש חד-פעמי עם סיפור שנצפה בנקודה מסוימת. יש לראות בתקופת ההיריון, שבה נעשו הראיונות, מרחב מתמשך של עיבוד חוויות עבר והתארגנות נפשית בהווה לקראת מציאות חדשה. כל אחת מן הנשים נמצאת בנקודה אחרת על ציר הזמן, שבו נבנה הנרטיב מסיפורי הקושי וההיריון. לפיכך, אפשר להתבונן בשלושת סוגי הנרטיב שנפרשו כנקודות שונות על ציר הבנייה וההתרחבות של הנרטיב הפנימי, נקודות המשנות את מיקומן כל העת. ייתכן כי מגמת הסיפור תוביל בעתיד לפתיחתו של מרחב המסוגל להכיל מקומות חדשים וישנים, שהמשתתפות יסכימו לפגוש בעצמן. ראייה לכך היא המעברים שהתרחשו אצל המרואיינות שסיפוריהן משולבים. לדבריהן, בשלבים מוקדמים של ההיריון הן חוו מצוקות וקושי להכיל את השינוי, אך בהמשך הזמן הן הצליחו למצוא למצוקות מקום בסיפור, ובכך אפשרו לעצמן לשמור על עברן ולקבל שינויים בהווה. מאחר שתהליך העיבוד הוא ממושך ודורש הרפיה מן הנסיבות הקונקרטיות, ייתכן שיתקבלו סיפורים מעובדים יותר ורחבים יותר אם נשוב אל המרואיינות האחרות בעוד זמן-מה. אפשר גם שסיפור הקושי והקושי עצמו ירפו מעט וסיפורים נוספים ימצאו את דרכם פנימה.

חשיבות המחקר ותרומתו

העליון (2007) חקרה מטופלות פוריות בישראל והגדירה שני סגנונות התנהלות. האחד מאופיין בהיותן של הנשים "מתבוננות מן הצד" בגופן על-ידי שהן "מאלחשות" את כאבי הגוף, מעלימות רגשות שליליים ומבטלות כל זהות לטובת כינון הזהות האימהית. סגנון ההתנהלות האחר הציג מכוונות נשית להתקיים בדיאלוג עם ההגדרה של זהותן וגופן. מחקרנו, שלא כמחקרה של העליון, עסק בנשים שחוו קשיי פוריות

והרו. הממצאים במחקר זה מתקפים את ממצאיה של העליון ומוסיפים עליהם סגנון התנהלות שלישי, שלא נדון עד כה בנוגע למטופלות פוריות. סגנון זה נחשף מתוך המעבר להיריון, ובו נשים המעורבות מאוד בנעשה בעת הטיפולים מבססות את זהותן כמטופלות פוריות ומתקשות לוותר על זהות זו כשההיריון מופיע. במקרים אלו לא העלימו הנשים רגשות שליליים אלא להפך, הן הטמיעו אותם, עד כדי כך שגם בעת ההיריון הרגשות וצורת החשיבה שלהן כמטופלות פוריות נותרה דומיננטית ולא הותירה מקום לשינוי ולהתחדשות. לא ניתן לדעת אם עיבוד נוסטלגי, המתרפק על הזיכרונות הכואבים, נוצר מעצם הזרות שבהיריון או שניתן היה לגלות סימנים מוקדמים לכך בשלב של קשיי הפוריות. ייתכן שסגנון התנהלות זה מתגבש ומתגלה רק מעצם המעבר להיריון, ולכן הוא לא הופיע במחקרה של העליון. ואולם, ייתכן גם שהשילוב של הגישה הנרטיבית והגישה הפסיכואנליטית במחקר זה אפשר לחדד את הגוונים הדקים של התהליכים הנפשיים שתוארו ואת העובדה שרכיב השילוב נדרש להימצא גם בתקופת הקושי, כדי שיתפתח בעת ההיריון לכדי סיפור לכיד המשקיף אל העתיד. לאור זאת, נראה כי ניתן בכל זאת לנסות ולאתר את סגנון ההתנהלות השלישי, שבו נראית דעיכה, הפנמה והתקבעות של הזהות הלא פורייה עוד בשלב הקושי. אפשר לעשות זאת, בין השאר, משום שהמחקר מניח כי אופני הסתגלות קשורים במבנים בסיסיים ובצורת התארגנות נפשית (חלקה מולדת וחלקה נרכשת בשלבי התפתחות מוקדמים) ואינם רק תוצאה של נתוני המציאות, קשים ככל שיהיו.

הדמיון בין התמות המרכזיות המרכיבות כל סיפור של קשיי פוריות והיריון לעומת השוני המובהק בסיפורים שנאספו מבהיר כי כל אישה מתווה ויוצרת את סיפורה באופן שונה. אופן היצירה אינו רלוונטי רק לסוגיית הטיפול בקשיי פוריות. ההבחנה בין שלושת סוגי הנרטיב שהוצגו מהווה חידוש שיכול להיות רלוונטי לכל ניתוח של התמודדות עם משבר שחלף ולמעקב אחר אפשרות שילובו בסיפור חיים אחד. שני היבטים מרכזיים שהוצגו כאן עשויים להימצא רלוונטיים למגוון רחב הרבה יותר של חוויות אנושיות. היבט אחד קשור בהעדר גבול המגדיר את תחילתו ואת התמשכותו של גורם המשבר. סיפורים אלו מציגים מבנה שבו המציאות הלא פורייה, לפחות לכאורה, אינה זוכה להכרה או לציון מיוחד, ואילו רוב העשייה בהקשרי הטראומה הפסיכולוגית קשורה באירוע המופיע כיוצא דופן בסיפור החיים הקודם לו. בעת שהמציאות הלא פורייה מוחלפת במציאות המיוחדת, הכול היה ונשאר לכאורה כשורה. עם זאת, המציאות אמנם שמה קץ לאירוע המשברי בחוץ, אך בכמה מן המקרים, כפי שהודגם, היא אינה שמה קץ למשבר בפנים. הפתרון המציאותי מוביל לכך שמשברים מעין אלו אינם נתפסים בדרך כלל כראויים להתייחסות טיפולית. מתוך כך קיים מעט מאוד ידע (ברמת הכלים האבחוניים והטיפוליים) בנוגע להתמודדות עם משברים דומים ובנוגע לטיפול בהם. היבט אחר נעוץ בכך שהמשבר בסיפורים אלו הוא אירוע מתמשך, ובכך הוא ניצב כנגד הנטייה לראות בטראומה (בשונה מטראומטיזציה מצטברת) מקרה נקודתי. המשבר נעוץ בעצם ההימשכות של הקושי – בצורך להשהות את המאוויים ובאי-הוודאות בדבר

היכולת לממשם בעתיד. במוכן מסוים יש קושי להכיר בשבר ובכאב כרגש לגיטימי גם בתוך המציאות החדשה. מצב זה יוצר אצל האדם בלבול באשר לחוויית האבדן שהוא חש ובאשר לאפשרות לחלוק אותה עם אחרים. ההתמודדויות השונות עם הפער הזה באות לידי ביטוי בשלושת סוגי הנרטיב המוצגים במחקר זה ובריבוי המשתנים שבכל אחד מהם. כששני ההיבטים האלה מצטרפים זה לזה, הם מספקים הסתכלות חדשה ורחבה יותר על מגוון סיפורי חיים של אנשים, וגם על הבנה ותפיסה בעלות ממדים רבים יותר של סיפורים באשר הם.

ברובד האבחון, בעזרת החלוקה לשלושת סוגי הנרטיב ניתן לבחון במבט רחב סיפורי חיים של מטופלים שחוו קשיים מתמשכים שחלפו. בעזרת השאלות שנשאלו במחקר זה ובעזרת דרכי הניתוח שהודגמו ניתן לאבחן בצורה מדויקת ורחבה יותר סיפורים שבמבט ראשון אינם נראים כסיפורים שיש בהם קושי. במקרים אלו התהליך הטיפולי נדרש לחבר בין התקופות השונות לבין ההופעות של הקושי והכאב לצד ביטויי הכוחות והתפקוד בכל אחת מן התקופות. היכולת להרחיב את הסיפור, כך שיוכל להחזיק חלקים סותרים ואמביוולנטיים המתגלים בתוכו, היא שתאפשר בסופו של דבר את הפיכתו של כל הסיפור ל"פורה" יותר. כשהסיפור הוא אכן כזה, ההווה כמקסט הופך לעוגן משמעותי לפירוש ולהתמודדות עם העבר המשברי. על העבודה הטיפולית לגעת גם במקומות של חוסר האונים וגם במקומות של ההתמודדות עם חוסר האונים בלי לפאר את הקושי ובלי להעלימו. רק באמצעות שילוב ניתן לבנות סיפור המציב במרכזו דמות שלמה ומחוברת יותר של גיבור או גיבורה, סיפור שאינו מוחק אותה אלא מציג אותה במלואה.

לאור התובנות הללו ברצוננו להציע כי לנשים בעלות אפיון נרטיבי שונה יוכלו להתאים טיפולים מגישות שונות. למשל, לנשים המגיעות לטיפול ומציגות נרטיב של מי "שרדו" מן התקופה הקשה ואין להן יכולת אינטגרציה מספקת לשאת את סיפור ההיריון כפי שהוא, יועיל טיפול נרטיבי. טיפול כזה יסייע להן להתבונן בסיפור בדרך אחרת ולהציע לו המשכים אפשריים שיכילו את שלב הקושי כחוליה חשובה בדרך להווה. לעומת זאת, ייתכן שלטיפול הפסיכותרפי הדינמי יהיו יותר כלים לסייע לנשים המגיעות לטיפול ומציגות נרטיב היכול להתאפיין כמושלם. איחוי הפיצול במקרה הזה יתאפשר בעזרת יצירת סביבה בטוחה ואמפתית, שתאפשר להן להרפות מן ההגנות ולחשוף גם צדדים חלשים וחסרי אונים. יש להניח כי צירוף של שתי הגישות, כפי שנוסה מבינה תאורטית-מושגית במחקר זה, ייטיב לעודד את צמיחתו של סיפור משולב, המאפשר נוכחות של גיבורה היכולה לשאת את השינוי החיובי במקרה אחד או את נוכחותה של גיבורה מעט פחות מושלמת במקרה אחר.

מחקר זה עושה שימוש בכלים ובתפיסות המשויכים לשתי פרדיגמות שונות ואף סותרות במובנים רבים – הנרטיבית והפסיכואנליטית-דינמית. הגישה הנרטיבית מקשיבה לסיפור, לאיכויותיו, לסיפוריות שבו. היא מבקשת סיפור מתמשך המחבר מעצם טבעו בין הטוב לבין הרע. הגישה הדינמית מסייעת לבחון את יכולת השילוב של

סיפור החיים ואת המקומות שהיא נכשלת בהם. התאוריות הפסיכואנליטיות העמיקו גם את ההבנה של רבדים שונים, המופיעים בסיפור או נעדרים ממנו, ואת הצורך לשלב ביניהם לבין הסיפור הגלוי. הצורך לחבר בין הגישות נובע גם מכך שהגישה הנרטיבית עדיין מצויה בשלבים ראשוניים של גיבושה לכדי פרדיגמה שלמה (ספקטור-מרזל, 2010). ואמנם, לטענתו של קון (2005), פרדיגמה חדשה לעולם אינה נפרדת לחלוטין מן הכלים של קודמותיה, אלא שואלת אותם לצרכיה. בחינה רב-שכבתית זו סייעה אפוא להרחיב את מערך הכלים שבבסיס המחקר. ההצצה לסיפורי חיים הטומנים בחובם אפשרויות כה רבות פתחה צוהר למעקב רחב היקף וסללה דרך אפשרית למחקרים נוספים. מחקרים כאלה יספקו כלים לטיפול ולהבנה עמוקים יותר של החוויה הייחודית של כל אדם, המתמודד עם קושי ממושך שחלף ונדרש לגבש את סיפורו ואת זהותו בהתאם למציאות שהתהוותה מחדש.

מקורות

- איתן-שילר, י' (2005). הטיפול הנרטיבי בעבודה עם אנשים המתמודדים עם אי פריזון: מחווה אישית לגישה טיפולית מקצועית. עניין משפחתי, 49, 5-10.
- גבתון, ד' (2001). תיאוריה המעוגנת בשדה: משמעות תהליך ניתוח הנתונים ובניית תיאוריה במחקר האיכותי. בתוך ג' צבר-בן יהושע (עורכת), מסורות וזרמים במחקר האיכותי (עמ' 195-228). לוד: דביר.
- העליון, ה' (2007). גן נעול: חוויות הגוף, הזהות והרגש של נשים מטופלות פוריות בישראל. חיפה: פרדס.
- כהנא, ב' (2006). לספר את הסיפור הנכון. נקודה, 292, 54-57.
- ליבליך, ע' (2011). על זהות וישראליות: סיפור חיים של דור המדינה. מגמות, מז (3-4), 405-414.
- ספקטור-מרזל, ג' (2010). מגישה נרטיבית לפרדיגמה נרטיבית. בתוך: ג' ספקטור-מרזל ור' תובל-מיש (עורכות), מחקר נרטיבי: תאוריה, יצירה ופרשנות (עמ' 45-80). ירושלים: מאגנס ומופ"ת.
- ספקטור-מרזל, ג' (2012). הסיפור אינו כל הסיפור: תעודת הזהות הנרטיבית. מגמות, מח(2), 227-250.
- עומר, ח' (1996). מבוי סתום. תל אביב: מודן.
- עומר, ח' ואלון, ג' (1994). עקרון הרציפות: גישה מאוחרת לאסון ולטראומה. פסיכולוגיה, ד(1-2), 20-28.
- פורום הריון ולידה (בלא תאריך א). כיפה: פורומים. אוהור מתוך <http://www.kipa.co.il/community/>

פורום הריון ולידה (בלא תאריך ב). תפוז אנשים: פורומים. אוחזר מתוך <http://www.tapuz.co.il/forums2008/forumpage.aspx?forumid=110>

פורום הריון לאחר טיפולים (בלא תאריך). תפוז אנשים: פורומים. אוחזר מתוך <http://www.tapuz.co.il/forums2008/forumpage.aspx?forumid=349>

קון, ת' (2005). המבנה של מהפכות מדעיות. תל אביב: ידיעות אחרונות.

קליין, מ' (2002). כתבים נבחרים. תל אביב: תולעת ספרים.

שקדי, א' (2003). מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני, תיאוריה ויישום. תל אביב: רמות.

תובל-משיה, ר' (2000). זהות, מגדר וסטטוס: בסיפורייהיים של נשים וגברים בישראל (עבודת דוקטורט). ירושלים: האוניברסיטה העברית.

תובל-משיה, ר' ופרידמן, ש' (2004). התמודדות נרטיבית וקוגניטיבית עם טראומה. שיחות, יח(2), 1-9.

- Abbey, A., Andrews, F. M., & Halman, L. J. (1994). Infertility and parenthood: Does becoming a parent increase well being? *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62, 398-403.
- Adler, J. M. (2012). Living into the story: Agency and coherence in a longitudinal study of narrative identity development and mental health over the course of psychotherapy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(2), 367-389.
- Adler, J. M., Wagner, J. W., & McAdams, D. P. (2007). Personality and the coherence of psychotherapy narratives. *Journal of Research in Personality*, 41(6), 1179-1198.
- Alasuutari, P. (1997). The discursive construction of personality. In A. Lieblich & R. Josselson (Eds.), *The narrative study of lives* (pp. 1-20). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Avdi, E. & Georgaca, E. (2007). Narrative analysis and psychotherapy: A critical review. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 80, 407-419.
- Baerger, D., & McAdams, D. P. (1999). Life story coherence and its relation to psychological well-being. *Narrative Inquiry*, 9(1), 69-96.
- Bamberg, M. (2006). Biographic-narrative research, quo vadis? A critical review of "big stories" from the perspective of "small stories". In K. Milnes, C. Horrocks, B. Roberts, & D. Robinson (Eds.), *Narrative, memory and knowledge: Representations, aesthetics and contexts* (pp. 63-79). Huddersfield, UK: University of Huddersfield Press.

- Baor, L., Bar-David, J., & Blickstein, I. (2004). Psychological resource depletion in parents of twins after assisted reproduction versus spontaneous conception. *International Journal of Fertility and Women's Medicine*, 49, 13-24.
- Bion, W. (1959). Attacks on linking. *International Journal of Psychoanalysis*, 40, 308-315.
- Brocki, J. M., & Wearden, A. J. (2006). A critical evaluation of the use of interpretative phenomenological analysis (IPA) in health psychology. *Psychology & Health*, 21, 87-108.
- Bromberg, P. M. (1996). Standing in the spaces: The multiplicity of self and the psychoanalytic relationship. *Contemporary Psychoanalysis*, 32(4), 509-535.
- Bruner, J. S. (1990). *Acts of meaning*. Cambridge, MA.: Harvard University Press.
- Bury, M. (2001). Illness narratives: Fact or fiction? *Sociology of Health & Illness*, 23, 263-285.
- Cook, E. (1987). Characteristics of the biopsychosocial crisis of infertility. *Journal of Counseling and Development*, 65, 456-470.
- Dimaggio, G., Salvatore, G., Azzara, C., & Catania, D. (2003). Rewriting self narratives: The therapeutic process. *Journal of Constructivist Psychology*, 16(2), 155-181.
- Gergen, K. J., & Gergen, M. M. (1986). Narrative form and the construction of psychological science. In T. R. Sarbin (Ed.), *Narrative psychology: The storied nature of human conduct* (pp. 22-24). New York, NY: Praeger.
- Gergen, M. (2001). *Feminist reconstructions in psychology: Narrative, gender, and performance*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Greil, A. (1991). *Not yet pregnant: Infertile couples in contemporary America*. New Brunswick, NY: Rutgers University Press.
- Hermans, H. J. M. (1997). Self-narrative in the life course: A contextual approach. In M. G. W. Bamberg (Ed.), *Narrative development: Six approaches* (pp. 223-264). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Josselson, R. (2004). The hermeneutics of faith and the hermeneutics of suspicion. *Narrative Inquiry*, 14(1), 1-28.
- Kedem, P., Mikulincer, M., Nathanson, Y. E., & Bartov, B. (1990). Psychological aspects of male infertility. *British Journal of Medical Psychology*, 63, 73-80.
- Kleinman, A. (1988). *The illness narrative: Suffering, healing and the human condition*. New York, NY: Basic Books.
- Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R., & Zilber, T. (1998). *Narrative research: Reading analysis and interpretation*. London, England: Sage.

- Lysaker, P. H., Lancaster, R. S., & Lysaker, J. T. (2003). Narrative transformation as an outcome in the psychotherapy of schizophrenia. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 76(3), 285-299.
- Mahlstedt, P. (1985). The psychological component of infertility. *Fertility and Sterility*, 43, 335-346.
- McAdams, D. P. (1993). *The stories we live by: Personal myths and the making of the self*. New York, NY: William Morrow.
- Mishler, E. G. (1986). The analysis of interview-narratives. In T. R. Sarbin (Ed.), *Narrative psychology: The storied nature of human conduct* (pp. 233-255). New York, NY: Praeger.
- Pennebaker, J. W., & Seagal, J. D. (1999). Forming a story: The health benefits of narrative. *Journal of Clinical Psychology*, 55(10), 1243-1254.
- Polkinghorne, D. E. (1988). *Narrative knowing and the human sciences*. New York, NY: State University Press.
- Raphael-Leff, J. (1986). Infertility: Diagnosis or life sentence? *The British Journal of Sexual Medicine*, 1, 28-29.
- Repokari, L., Punamäki, R. L., Unkila-Kallio, L., Vilska, S., Poikkeus, P., & Sinkkonen, J. (2007). Infertility treatment and marital relationships: A 1-year prospective study among successfully treated ART couples and their controls. *Human Reproduction*, 22(5), 1481-1491.
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Rimon-Kenan, S. (2002). The story of "I": Illness and narrative identity. *Narrative*, 10(1), 9-27.
- Rosenfeld, H. (1971). A clinical approach to the psychoanalytic theory of the life and death instincts: An investigation into the aggressive aspects of narcissism. *The International Journal of Psychoanalysis*, 52, 169-178.
- Rosenthal, G. (1993). Reconstruction of life-stories: Principles of selection in generating stories for narrative interviews. *Narrative Study of Lives*, 1, 59-91.
- Ruth, J. E., & Oberg, P. (1996). Ways of life: Old age in a life history perspective. In J. E. Birren, G. M. Kenyon, J. E. Ruth, J. F. Schroots, & T. Svensson (Eds.), *Aging and biography: Explorations in adult development* (pp.167-186). New York, NY: Springer.
- Schur, E. (2001). *Labeling deviant behavior: Its sociological implications*. New York, NY: Harper & Row.

- Sharp, D. (1991). *Jung lexicon*. Toronto, Canada: Inner City.
- Smith, J. A., Jarman, M., & Osborn, M. (1999). Doing interpretative phenomenological analysis. In M. Murray & K. Chamberlain (Eds.), *Qualitative health psychology: Theories and methods* (pp. 218-239). London, England: Sage.
- Sohn, L. (1985). Narcissistic organization, projective identification and the formation of the identification. *The International Journal of Psychoanalysis*, 66, 201-213.
- Steiner, J. (1993). *Psychic retreats: Pathological organizations in psychotic, neurotic and borderline patients*. London, England: Routledge.
- Thorne, S. (2000). Data analysis in qualitative research. *Evid Based Nurs*, 3, 68-70.
- Tomm, K. (1989). Externalizing problems and internalizing personal agency. *Journal of Strategic and Systemic Therapies*, 8, 16-22.
- Walsh, F. (2002). Bouncing forward: Resilience in the aftermath of September 11. *Family Process*, 41, 34-36.
- Wigren, J. (1994). Narrative completion in the treatment of trauma. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 31(3), 415-423.